

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
FAKULTA SOCIÁLNYCH A EKONOMICKÝCH VIED

CEZHRANIČNÁ REZIDENČNÁ MIGRÁCIA

Bratislavčania v rakúskom pohraničí

Diplomová práca

Študijný program: Sociálna antropológia

Študijný odbor: Sociálna antropológia 3.1.15

Školiace pracovisko: Ústav sociálnej antropológie

Školiteľ práce: Mgr. Juraj Buzalka, M.A., PhD.

Bratislava, 2011

Bc. Bohuslava Markušová

Pod'akovanie

Moje pod'akovanie patrí všetkým informátorom, ktorí boli ochotní sa v akejkol'vek miere podieľať na mojom výskume, bez ich otvorenosti by táto práca nemohla vzniknúť.

Ďakujem tiež môjmu diplomovému vedúcemu Jurajovi Buzalkovi za jeho odborné vedenie pri písaní tejto práce.

Bohuslava Markušová

Abstrakt

Cieľom tejto práce je preskúmať cezhraničnú rezidenčnú migráciu v rakúskych obciach za slovensko-rakúskou hranicou a jej dopady na každodenný život prichádzajúcich obyvateľov. Skúmaná migrácia vyplýva z pôsobenia bratislavských suburbanizačných procesov, ktoré vedú k presunu mestského obyvateľstva do vidieckeho prostredia. Na príklade pohraničnej dediny Kittsee ukážem, že toto prostredie pozitívne vplyva na vytváranie sociálnych vzťahov v rámci skupiny nových obyvateľov, medzi skupinové vzťahy však, medzi novými a pôvodnými obyvateľmi, tak ako v iných satelitných oblastiach ostávajú na veľmi slabej úrovni. K lepším podmienkam na vytváranie vzťahov v rámci skupiny Slovákov prispieva tlak neznámeho prostredia, zdieľanie spoločnej skúsenosti, vzájomné identifikovanie sa ako členov etnickej menšiny, ale tiež praktické veci ako spoločný jazyk a mestský spôsob života. K prepojeniam medzi skupinami nedochádza, bariéra spôsobená odlišným životným štýlom skupín sa v tomto prípade prehlbuje jazykovou a kultúrnou odlišnosťou. Táto diplomová práca obsahuje stručný prehľad teórií suburbanizmu, podrobný popis kontextu cezhraničnej rezidenčnej migrácie v okolí Bratislavy a analýzu dát zozbieraných prostredníctvom terénneho výskumu. Prínos výskumu cezhraničnej rezidenčnej migrácie vidím v tom, že nám môže osvetliť aké sú dopady týchto javov na správanie sa obyvateľov. Pretože suburbanizmus prináša dlhodobé zásahy do sociálnej, ekonomickej a demografickej štruktúry obyvateľstva prihraničných oblastí, a tiež k zmenu mesta a jeho vnútorných častí, výsledky antropologického výskumu by nám mali slúžiť pri usmerňovaní tohto javu a tiež pri prevencii jeho negatívnych dopadov.

Kľúčové slová: suburbanizmus, cezhraničná migrácia, sociálne vzťahy, etnicita

Summary

The aim of this thesis is to research the transnational residential migration in Austrian villages beyond the Slovak-Austrian border and its impact on the everyday life of the newly arriving inhabitants. The migration in question results from the suburbanisation processes of Bratislava, which cause the urban people to move to country environment. I am showing, by the example of the borderline village of Kittsee, that this environment positively affects the creation of social connections within the group of new inhabitants, however, the relationships between the groups of new and original inhabitants remain weak, similar to other satellite areas. There are a number of factors that aid the creation of relationships among the group of Slovaks: the pressure of the unknown environment, a shared experience, mutual identifying as ethnic group members and practical aspects like common language and urban life style. Connections between the two groups are not taking place as the barrier of different life styles is deepened by the barrier of language and culture. This thesis consists of a brief overview of suburbanisation theories, a detailed description of the context of the transnational residential migration in the area of Bratislava and an analysis of data that was gathered during fieldwork. I perceive the contribution of the research of transnational migration in the way it can reveal the impacts of these phenomena on the inhabitants' behavior. As suburbanisation brings about a long term intervention into social, economical and demographical structure of the borderline inhabitants and a change of the city and its inner parts, the results of the anthropological research should serve us in guiding this phenomenon and preventing its negative effects.

Key words: suburbanisation, transnational migration, social relationships, ethnicity

Obsah

Úvod.....	7
1. Suburbanizačné procesy v strednej Európe.....	9
1.1. Predstavenie práce a hypotéz.....	9
1.2. Suburbanizácia ako spôsob rastu mesta.....	10
1.3. Suburbanizácia.....	10
1.4. Nástup suburbanizácie.....	11
1.5. Rozvoj suburbanizácie.....	11
1.6. Charakteristika suburbanizácie.....	12
1.7. Rezidenčný suburbanizmus na Slovensku.....	14
1.8. Mestské satelitné oblasti.....	14
1.9. Dôsledky suburbanizácie.....	16
2. Predstavenie prostredia a okolností.....	18
2.1. Bratislava a suburbanizmus.....	18
2.2. Rozširovanie výstavby.....	20
2.3. Doprava.....	21
2.4. Bratislava a hranice.....	23
2.5. Slovensko - rakúska hranica.....	25
2.6. Rakúske pohraničie a bratislavský suburbanizmus.....	26
2.7. Migranti.....	27
2.8. Rakúske pohraničné oblasti.....	28
2.9. Kittsee.....	28
2.10. Špecifiká cezhraničného suburbanizmu.....	30
2.11. Charakteristika bratislavskej cezhraničnej rezidenčnej migrácie.....	33
3. Terénny výskum, metódy a metodológia.....	38
3.1. Charakter výskumu.....	38
3.2. Výskumná vzorka.....	39

3.3.	Priebeh výskumu	39
3.4.	Výskumná lokalita.....	40
3.5.	Analýza dát	40
4.	Slováci v rakúskom pohraničí	42
4.1.	Cezhraničná migrácia a suburbanizácia	42
4.2.	Dôsledky migračných tokov na sociálne vzťahy v kultúrnej a jazykovo zmiešanej oblasti.....	45
4.3.	Sociálne vzťahy medzi novo prisťahovanými obyvateľmi	46
4.3.1	Získavanie informácií, zdieľanie skúseností	49
4.3.2	Porovnanie suburbánneho prostredia v rámci štátu a cezhraničnej rezidenčnej migrácie.....	52
4.4.	Sociálne kontakty medzi skupinami	53
4.4.1.	Susedstvo.....	54
4.4.2.	Spôsob bývania	54
4.4.5.	Vzdelávacie inštitúcie	58
4.5.	Jazyk a jazyková bariéra.....	61
4.6.	Etnicita.....	64
4.6.1.	Kriminalita	66
4.7.	Integrácia, alebo izolácia?	69
	Záver	73
	Zoznam použitej literatúry	75
	Príloha:.....	78

Úvod

Zmeny v usporiadaní vzťahov medzi krajinami v rámci Európy majú významný dopad na život v prihraničných oblastiach. Vstup krajín do Európskej Únie a vytvorenie Schengenského priestoru umožnili vznik cezhraničnej rezidenčnej migrácie. Tento druh presunu obyvateľov môžeme pozorovať aj v rakúskych a maďarských prihraničných oblastiach v okolí Bratislavy. Obyvatelia, ktorí predtým žili v socialistických panelových sídliskách tento druh bývania opúšťajú a hľadajú si nový domov v jeho vidieckom okolí, ktoré sa v tomto prípade nachádza na území iného štátu.

Tieto migračné toky smerom von z mesta do jeho zázemia sa nazývajú suburbanizačnými procesmi. Suburbanizáciou a jej dopadmi na krajinu, mesto a obyvateľov sa zaoberá hlavne sociálna geografia a urbanistika, ktoré sa zameriavajú na jej enviromentálne, ekonomické, urbanistické a dopravné a čiastočne aj sociálne dôsledky.

Hlavným zámerom tejto práce je ukázať, že toto spojenie suburbánných procesov a cezhraničnej migrácie vplýva pozitívne na budovanie sociálnych vzťahov a prepojenie v rámci skupiny nových obyvateľov oblasti. K vytváraniu vzťahov medzi miestnymi a prichádzajúcimi obyvateľmi, tak ako aj v iných satelitných oblastiach v tomto prípade dochádza len vo veľmi slabej miere. Lepšie podmienky na nadväzovanie vzťahov v rámci skupiny Slovákov sa vytvárajú na základe tlaku spôsobeného nedostatkom informácií o fungovaní nového prostredia, zdieľaním spoločnej skúsenosti, vzájomným identifikovaním sa ako členov etnickej menšiny, a spoločným jazykom. K vytváraniu širších sociálnych vzťahov medzi skupinami nedochádza, pretože bariéra spôsobená odlišným životným štýlom skupín je prehĺbená jazykovou a kultúrnou odlišnosťou.

Tému cezhraničnej rezidenčnej migrácie som sa rozhodla spracovať, pretože v tejto situácii vidím opodstatnenie antropologického výskumu. Zmeny, ktorými práve teraz prechádzajú predtým izolované oblasti v okolí slovensko-rakúskej hranice, majú dopady na celkový charakter oblasti, ale aj každodenný život obyvateľov, ktorí sú týmito procesmi dotknutí. Antropologický výskum cezhraničnej rezidenčnej migrácie nám môže priniesť porozumenie jej dopadov práve tým, že sa zameriava na jednotlivcov a ich konkrétne životné situácie. Nesleduje zmeny z pohľadu dopadu na oblasť ako celok, ale zameriava sa na pohľad z pozície jednotlivca, ktorého život je týmito zmenami ovplyvnený. Na základe

dopadov na jednotlivých obyvateľov je možné vytvoriť zovšeobecnenia užitočné pre usmerňovanie týchto procesov.

Teoretickú časť tejto práce som čerpala hlavne z pohľadu sociálnych geografov a urbanistov, ktorí sa dlhodobo venujú téme suburbanizácie a jej dopadov na krajinu. Praktická časť práce pozostáva z antropologického terénneho výskumu sústredeného na emic perspektívu, podáva situáciu z pohľadu novo prichádzajúcich obyvateľov a dopadov na ich každodenné životy.

Cieľom mojej práce je doplniť pohľad sociálnych geografov a urbanistov, ktorí sa zaoberajú hlavne dopadmi suburbánnych procesov na zmenu vidieckej krajiny, mesta, infraštruktúry a demografie obyvateľstva, o informácie z pohľadu obyvateľov týchto oblastí, ktorí sa musia s týmito zmenami vysporiadať v každodenných situáciách. Zámerom práce je priblížiť čitateľovi prostredie vznikajúcej bratislavskej satelitnej oblasti, ktorá sa nachádza na území Rakúska a každodenný život obyvateľov v tejto neobvyklej situácii

Po obsahovej stránke je práca je rozčlenená do štyroch základných častí. Prvá kapitola práce tvorí prehľad teoretických konceptov hlavne z odboru sociálnej geografie, ktoré popisujú mechanizmy pôsobenia suburbanizačných procesov a ich dopady na mesto a jeho okolie. V druhej časti práce je predstavený kontext prostredia bratislavských suburbanizačných procesov a ich prienik do oblastí za štátnou hranicou. Tretia časť práce predstavuje terénny výskum, výskumnú lokalitu, respondentov a spôsob analýzy dát. Záverečná časť čerpá hlavne z terénneho výskumu a poskytuje pohľad do každodenného života respondentov. Tejto časti dominujú dve nosné témy. Sú to sociálne vzťahy a kontakty, ktoré sa v tomto prostredí vytvárajú v rámci skupiny novo prisťahovaných obyvateľov a tiež sociálne vzťahy medzi dvomi skupinami, novo prisťahovanými obyvateľmi, Slovákami, a domácimi obyvateľmi, Rakúšanmi.

1. Suburbanizačné procesy v strednej Európe

1.1. Predstavenie práce a hypotéz

Bratislava, tak ako aj iné veľké mestá v Európe a Amerike, posledných niekoľko rokov prechádza vývojovou fázou, pre ktorú je typický presun obyvateľov z centrálnej časti mesta smerom do okolitých vidieckych oblastí - suburbanizáciou. Špecifikum, ktoré odlišuje Bratislavu od ostatných miest v regióne je jej geografická poloha, mesto je situované v blízkosti slovenskej štátnej hranice. Obyvatelia, ktorí vyhľadávajú lokality vidieckeho charakteru v bezprostrednom okolí mesta, považujú za atraktívne aj územia, ktoré sa nachádzajú za štátnou hranicou. Práve tento fenomén rezidenčnej migrácie obyvateľov mesta za štátnu hranicu, ktorá je situovaná v jeho bezprostrednej blízkosti, je predmetom záujmu tejto práce.

Hlavným zámerom, ktorý určoval smerovanie celého môjho výskumu bola snaha o poznanie toho, ako vyzerá táto novo sa tvoriaca „časť mesta“, ktorá je od jeho centrálnej časti oddelená štátnou hranicou. Zaujímalo ma, ako sa oblasti za hranicou odlišujú od území v rámci Slovenska, v ktorých sa odohrávajú rovnaké procesy. Ako novo prisťahovalci vnímajú svoj život v zahraničí, aký majú vzťah k mestu a jeho centrálnej časti. A tiež, ako vznikajú väzby v rámci skupiny a aký je ich vzťah k domácim obyvateľom, ktorí sú vnímaní ako príslušníci inej etnickej skupiny.

Na základe týchto otázok som vytvorila nasledovné hypotézy, ktorých potvrdenie, alebo vyvrátenie je predmetom praktickej časti tejto práce.

Predpokladám, že charakter daného prostredia, hlavne postavenie etnickej menšiny, umožňuje vytváranie, pre suburbanizáciu netypicky silných, väzieb v rámci skupiny prisťahovalcov.

Predpokladám, že cezhraničná rezidenčná migrácia oslabuje možnosti funkčnej integrácie etnickej minority do miestneho spoločenstva a podporuje vytvorenie segregovaných skupín.

Tieto hypotézy slúžili ako základ pre terénny výskum. Výskum bol realizovaný v rakúskej obci Kittsee, medzi skupinou Slovákov, ktorí sa v posledných niekoľkých rokoch presťahovali z územia Bratislavy do rakúskeho pohraničia. Jeho cieľom bolo spoznať životnú situáciu týchto obyvateľov, ich motivácie k sťahovaniu, to, ako vnímajú zmenu

prostredia, s akými problémami sa musia vysporiadať a utvoriť si celkový obraz o tom ako vnímajú túto životnú zmenu a jej dopady na ich každodenné fungovanie. Výskum bol teda zameraný na to, ako tento ekonomický model rozvoja vplýva na spôsob bývania a rodinného života obyvateľov.

1.2. Suburbanizácia ako spôsob rastu mesta

Pre mesto ako spôsob usporiadania je typické, že má schopnosť: „udržať si veľkú populáciu v malých oblastiach s pomerne vysokým životným štandardom“ (Martin, 1956, s.174). Táto jeho vlastnosť bola dlhé obdobie základom jeho atraktívnosti pre obyvateľov. To sa prejavovalo v tom, že rast mesta bol charakterizovaný zvyšovaním hustoty obyvateľstva v centre a jeho priľahlých častiach. Už od 50. rokov minulého storočia však hlavne v Amerike začal prevládať nový trend vývoja, ktorý sa prejavil v raste malých oblastí rodinných domov v okrajových zónach mesta a neďalekých malých mestečkách a dedinách, ktoré sa nachádzajú mimo administratívnej hranice mesta (Whitney, 1948, s. 48). Tento proces, neskôr definovaný ako nová fáza vo vývoji mesta sa nazýva *suburbanizácia*. V nasledujúcej časti si stručne objasníme vznik a charakteristiky tohto fenoménu.

1.3. Suburbanizácia

Suburbanizáciu môžeme definovať ako proces migrácie obyvateľov, podnikov a služieb z centra mesta a jeho priľahlých oblastí do okolitých predmestí (Kok, Kovacs, 1999, Baldassare, 1992, Hardi, 2010). Ide o územia obklopujúce metropolu, ktoré vytvárajú jej zázemie. Táto migrácia je špecifická tým, že má formu jednosmerného pohybu, smerom von z mesta, ktorý má za následok rast nezávislých štvrtí v okolí veľkých miest, zvyčajne mimo dosahu jeho politického usporiadania (Baldassare, 1992, Whitney 1948, Martin, 1956). V dôsledku týchto procesov dochádza k priestorovému rastu mesta, prostredníctvom jeho rozpínania sa do jeho okolia (Sýkora, 2002, s. 10). O suburbanizácii je možné povedať, že vychádza zo snahy spojiť výhody, ktoré vyplývajú zo života v meste spolu s výhodami vidieckeho prostredia. Takúto kombináciu najlepšie umožňuje život na mestskej periférii (Ursic, 2004, s. 1).

Suburbanizácia sa prejavuje v niekoľkých sférach. Okrem rezidenčnej migrácie môžeme rovnaký pohyb pozorovať aj v prípade obchodných, nákupných a administratívnych zón,

ktoré sú tiež vysúvané mimo centrálny mestský priestor. V rámci tejto práce sa budeme zaoberať len rezidenčným typom suburbanizmu, čiže procesmi spojenými s presunom obyvateľstva s cieľom zabezpečiť si nový spôsob súkromného bývania za administratívnymi hranicami mesta.

1.4. Nástup suburbanizácie

Suburbanizačné procesy v našom stredoeurópskom, postsocialistickom prostredí zatiaľ nedosahujú také rozmery, ako vo väčších svetových metropolách, hlavne v Spojených štátoch amerických a v Anglicku, kde sa tento fenomén prejavil už po Druhej svetovej vojne. Povojnové obdobie je všeobecne považované za čas, kedy sa suburbanizmus vo svete začal masovo rozvíjať. Postupom času sa z týchto krajín stali spoločnosti, kde sa suburbánne prostredie stalo každodennou realitou prevažnej časti strednej vrstvy obyvateľstva. Napríklad v USA už v roku 1990 žila v suburbánnom prostredí v okolí veľkých miest takmer polovica celkového obyvateľstva (Baldassare, 1992, s. 477).

To, že suburbanizačné procesy začali pôsobiť aj na Slovensku, je možné sledovať napríklad z poklesu počtu obyvateľov Bratislavy od roku 1997 (Falt'an, 2009a, s. 336). Nástup suburbanizmu na Slovensku sa teda udial koncom 90. rokov, hlavne v okolí Bratislavy, ktorá má nielen pozíciu hlavného mesta krajiny, ale aj silné hospodárske postavenie a nachádza sa tiež v blízkosti významnejších európskych metropol (Falt'an, 2009b, s. 24).

Vývoj suburbanizmu v krajinách strednej Európy má svoje špecifiká, ktoré vyplývajú z jej historického vývoja a sociálno-ekonomického rozvoja, ktoré sa odlišuje od krajín západnej Európy a Ameriky (Galčanová, Vacková, 2008, Hardi, 2010). Tieto odlišnosti sú spôsobené osobitým spôsobom rastu mesta, ktorý prebiehal v rámci socializmu. Prebiehajúca suburbanizácia, ktorá sa vyznačuje vytváraním sociálne homogénnych oblastí je v priamom kontraste so socialistickou výstavbou sídlisk, ktoré boli charakteristické heterogénnou skladbou obyvateľstva, ktorá vyplývala zo zámerného obsadzovania bytov obyvateľmi z rôznych sociálnych vrstiev (Hardi, 2010, s. 21).

1.5. Rozvoj suburbanizácie

Na to, aby nastali vhodné podmienky, ktoré umožnili, že sa ľudia môžu geograficky vzdialiť od svojho bývania v meste, ale pritom si uchovať mestský životný štýl, je

nevyhnutných niekoľko faktorov. Za rozvojom suburbanizácie stoja hlavne rozmáhanie sa dopravy a komunikačných možností, ktoré umožnili dekoncentráciu aktivít, ale tiež ekonomické vzmáhanie sa populácie, rast strednej triedy, ktorá má dostatok finančných prostriedkov pre tento druh bývania a vlastníctvo automobilu a tiež vyčlenenie vhodnej pôdy, ktorá už neslúži na poľnohospodárske využitie (Martin, 1956, s. 175). K zlepšeniu schopnosti obyvateľov kúpiť si vlastný rodinný dom prispela aj zvýšená dostupnosť hypotekárnych úverov, primárne určených na bývanie, čo umožnilo veľkému množstvu jednotlivcov splniť si svoju túžbu života v samostatnom rodinnom dome v atraktívnom dedinskom prostredí (Kok, Kovács, 1999, s. 120). V stredoeurópskom kontexte patrí k dôležitým faktorom rozvoja suburbanizačných procesov politická a ekonomická zmena po roku 1989, ktorá vytvorila lepšie podmienky pre rozvoj trhu s nehnuteľnosťami a trhu s pracovnými príležitosťami, ktoré sa transformovali zo štátom ovládaných na riadené trhom (Kok, Kovács, 1999, s. 120).

1.6. Charakteristika suburbanizácie

Rezidenčná suburbanizácia nadobúda v rôznych kontextoch rôzne podoby. Niektoré jej črty sú však univerzálne a je možné ich nájsť vo všetkých typoch suburbánneho prostredia. Či už má výstavba vedená suburbánnymi procesmi charakter novo vytvorenej mestskej časti, alebo nadväzuje na už existujúce štruktúry osídlenia, v každom prípade prináša dlhodobú zmenu spôsobu akým sa využívajú územia (Sýkora, 2002, s. 12).

Základnou črtou suburbánnych oblastí je, že v porovnaní s mestom sa vyznačujú nízkou hustotou obyvateľstva, sú umiestnené v dostupnej vzdialenosti od mesta a mestského centra a majú sociálne homogénny charakter (Sýkora, 2002, s. 10). Medzi ďalšie charakteristiky suburbánneho prostredia podľa sociológa Thortona (1972) patrí:

- hoci sa tieto oblasti nachádzajú mimo hraníc mesta, stále sú v jeho priamom dosahu,
- urbánna geografia týchto oblastí by sa dala definovať ako medzičlánok medzi mestom a vidiekom,
- tieto oblasti sa nachádzajú primárne v dostupnej vzdialenosti od mesta, pričom dostupnosť mesta je základnou črtou suburbánneho života,
- primárnou funkciou týchto oblastí je rezidencia obyvateľov, ktorá je v tomto prípade vzdialená od pracoviska,

- suburbánne oblasti sú závislé na meste a jeho tovaroch a službách, pracovných príležitostiach, nákupných možnostiach a ponuke voľno časových aktivít.

Obyvateľstvo zapájajúce sa do suburbanizačných procesov sa vyznačuje dominanciou mladých rodín strednej ekonomickej vrstvy s vyšším vzdelaním (Fava, 1956, Baldassare, 1992). Status prichádzajúceho vzdelaného a ekonomicky silnejšieho obyvateľstva je v ostrom kontraste so statusom domáceho obyvateľstva, čo môže viesť k segregácii týchto dvoch skupín (Ouředníček, 2002, s. 50).

Čo sa týka druhu zástavby a celkového fyzického prostredia, sú pre suburbanizmus príznačné samostatne stojace rodinné domy, pomerne nízka hustota obyvateľstva a dostupnosť otvorených priestranstiev (Fava, 1956, s. 35). Hoci je suburbánne prostredie považované za spôsob rastu mesta, tieto charakteristiky ho viac približujú k vidieckemu typu prostredia. Suburbánne prostredie sa teda výrazne odlišuje od centra mesta a jeho príľahlých častí, „svojou tiahlou, menej hustou zástavbou, neprítomnosťou centrálnej časti ...“ (Baldassare, 1992, s. 476). Od dedinského prostredia ho odlišuje: “ekonomická a obchodná činnosť, ktorá je pri obyvateľoch suburbánnych oblastí zameraná hlavne na výrobu a služby, nie na poľnohospodárstvo“ (Baldassare, 1992, s. 476).

S dopytom po samostatných rodinných domoch je spojená aj parcelácia pôdy, ktorá predtým slúžila na poľnohospodárske využitie alebo len tvorila nevyužívanú súčasť krajiny a tiež vytváranie rozsiahlej rezidenčnej zástavby, ktorá homogenizuje prostredie z hľadiska jeho funkčného využitia (Dunay, Plater-Zyberk, Speck, 2000, s. 3) a má za následok vznik tzv. „bedroom communities“ (Baldassare, 1992, s. 477), teda väčších územných celkov, ktoré obyvatelia ráno opúšťajú a do ktorých sa vracajú až večer. Prevažnú časť svojho dňa totiž trávajú v neďalekom meste.

S každodenným presunom medzi domovom a prácou je spojený jeden zo základných prvkov suburbanizmu, doprava. Vlastníctvo osobného automobilu a široká cestná sieť boli jedným z faktorov, ktoré umožnili presídlenie obyvateľstva mimo mesta a jeho priamych súčastí. Nové časti mesta teda vznikajú hlavne na miestach, ktoré sú dostupné pre automobilovú dopravu. Tok obyvateľov zväčša nasleduje už existujúcu cestnú infraštruktúru. Cieľom migrácie mestských obyvateľov sa takto stávajú menšie mestečká a dediny v dostupnej vzdialenosti od mesta a okolité priestranstvá, na ktorých sa nevyskytoval žiadny druh zástavby (Dunay, Plater-Zyberk, Speck, 2000, s. 3).

S nárastom mimo mestského bývania vzrástol aj počet ľudí presúvajúcich sa automobilmi, čo spôsobilo mnohonásobne väčšie zaťaženie cestnej siete oproti predchádzajúcemu stavu. V dôsledku toho sa dopravné zápchy stali každodennou realitou pre mnohých obyvateľov suburbánnych oblastí, ktorí sa každodenne presúvajú medzi miestom svojho bydliska na okraji mesta alebo až za jeho hranicou, do niektorých z centrálnych alebo obchodných mestských častí (Baldassare, 1992, s. 477).

1.7. Rezidenčný suburbanizmus na Slovensku

Proces suburbanizmu môže mať niekoľko rôznych foriem v závislosti od prírodných podmienok, historického vývoja, veľkosti metropoly a iných faktorov. Vo veľkých svetových metropolách je pre suburbanizmus typická forma vzniku nových predmestí, tzv. „suburbs“. Sú to rozsiahle mestské štvrte, ktoré majú prevažne rezidenčný charakter, v mnohých ohľadoch sa však odlišujú od dedinského prostredia (Hardi, 2010, s. 13). V našom prostredí majú suburbanizačné procesy podobu presídľovania mestských obyvateľov do zázemia veľkých miest, už existujúcich sídel, mestečiek a dedín, ktoré nazývame mestské satelity.

Súčasná podoba suburbanizmu na Slovensku, ale aj v niektorých okolitých štátoch, ktoré prešli podobným procesom rastu mesta v rámci socializmu, je do veľkej miery určená ich špecifickým historickým vývojom. Rast mesta po 2. svetovej vojne sa v Československu spájal hlavne s výstavbou nových bytových sídlisk, pre ktoré bola typická štandardizácia a masovosť výstavby (Galčanová, Vacková, 2008, s. 13). Individualistická výstavba bola v tomto období nahradená hromadnou, ktorej výsledkom boli panelové sídliská s vysokou hustotou obyvateľov a bytov (Perlín, 2002, s. 141). Pri nazeraní na súčasné suburbanizačné procesy na Slovensku je potrebné brať do úvahy aj ich vývoj, ako reakciu na takto formované podmienky bývania. Suburbanizmus je charakteristický snahou o nahradenie masovosti jednotlivosťou (vlastníctvo súkromného rodinného domu) a štandardizáciu individuálnym prístupom (možnosť voľnosti pri vytváraní stavby).

1.8. Mestské satelitné oblasti

Ako sme už uviedli, pre procesy rezidenčného suburbanizmu na Slovensku nie je typická stavba nových mestských štvrtí na predtým nevyužitom priestranstve, ako sa to deje

napríklad pri budovaní priemyselných a komerčných zón. Rezidenčná výstavba sa deje hlavne v priamej blízkosti už existujúcich vidieckych sídel. Tento rozvoj zasahuje do vidieckeho charakteru tohto priestoru, v ktorom prevláda pôvodná dedinská zástavba. Takéto okrajové mestské prostredie je špecifické tým, že sa v ňom: „stretávajú rôzne skupiny ľudí, ktoré sa odlišujú spôsobom života, vzťahom k miestu, krajine, väzbami na vnútorné časti mesta, atď.“ (Galčanová, Vacková, 2008, s. 6).

Odliv mestského obyvateľstva a jeho príchod do menších miest a obcí, ktoré sa vďaka vysokej miere spätosti týchto obyvateľov s mestom nazývajú aj *satelitné oblasti*, prináša prudkú ekonomickú a socio-demografickú zmenu, s ktorou sa tieto predtým prevažne vidiecke oblasti musia vysporiadať (Martin, 1956, Galčanová, Vacková, 2008). Hoci na základe štatistík zažívajú mnohé vidiecke sídla v metropolitnej oblasti prudký nárast počtu obyvateľov, niektorí autori (Whitney, 1948, Galčanová, Vacková, 2008, Hardi, 2010) poukazujú na to, že prichádzajúci ľudia sú „do hĺbky urbanizovaní“, teda svojím životným štýlom napriek zmene prostredia ostávajú do značnej miery mestskými ľuďmi, čo podporuje aj ich vysoký kontakt s mestom a vymoženosťami, ktoré ponúka. Táto populácia vidieka, „vidiecka- nie však agrikultúrne zameraná“ (Whitney, 1948, s. 48), nepatrí do vidieckej, ale už ani úplne do mestskej populácie. Spôsobuje len zdanlivý rast vidieka, v skutočnosti suburbanizmus viac zodpovedá procesu rastu mesta, ako rastu vidieka. Suburbanizmom zasiahnuté dediny tak získavajú charakter mestských častí.

V takýchto satelitných dedinách, ktoré majú prevažne rurálny charakter, teda nedochádza len k rozširovaniu mestskej zástavby, ale predovšetkým k šíreniu mestského životného štýlu. Vidiecke oblasti v tomto prípade prechádzajú významnou zmenou spojenou s rastom počtom obyvateľov, ale tiež generačnou obmenou, ktorá vyplýva z vekovej skladby prichádzajúceho obyvateľstva a odlišného životného štýlu, ktorý si so sebou novo prisťahovalci prinášajú (Galčanová, Vacková, 2008, s. 13). Noví obyvatelia sa odlišujú sociologickými charakteristikami ako sociálny status a ekonomické postavenie, ale aj systémom vzťahov, v ktorom fungujú voči metropole. V dôsledku týchto rozdielov dochádza ku kultúrnej, často aj rezidenčnej segregácii skupín obyvateľstva v rámci jednej lokality (Hardi, 2010, s. 24).

Spolunažívanie dvoch skupín, starousadlíkov a novo prichádzajúcich obyvateľov si vo svojom výskume rezidenčnej suburbanizácie v okolí Brna všimajú autorky Galčanová a Vacková. Na základe kvalitatívneho výskumu zistili, že skupina starousadlíkov, sa oproti novousadlíkom vyznačuje svojou „sídlnou históriou“ (Galčanová, Vacková, 2008, s. 16), čo znamená, že majú spoločné korene zdieľané už v predchádzajúcich generáciách, ku ktorým sa viaže aj osobná pripútanosť k miestu. Vzájomná väzba z nich vytvára ohraničenú skupinu. Základ spolunažívania dvoch skupín sa podľa autoriek štúdie nachádza v „zdieľaní každodennosti“ (Galčanová, Vacková, 2008, s. 16), teda v bežnom susedskom kontakte s ustálenými pravidlami. V prípade nerešpektovania týchto pravidiel zo strany novo prichádzajúcich obyvateľov sa vytvára bariéra, na základe ktorej sa skupiny od seba vzdávajú. Za zlomové v tomto prípade autorky považujú „uzlové body komunikácie“ (Galčanová, Vacková, 2008, s. 16), teda miesta a priestory ktoré využívajú obe skupiny obyvateľov, kde môže dôjsť k nadviazaniu kontaktu.

1.9. Dôsledky suburbanizácie

Suburbanizácia za sebou necháva svoje stopy na rôznych úrovniach spoločnosti. Zmena, ktorú prináša „mení štruktúru osídlenia z dlhodobej perspektívy.“ (Sýkora, 2003, s. 228). Dotýka sa tak mesta a jeho centra ako aj prímestských lokalít. Premena prostredia a sociálneho usporiadania spôsobená suburbánnymi procesmi sa môže prejaviť vo svojej pozitívnej ako aj negatívnej stránke.

Suburbanizáciou dochádza k zásadným a dlhodobým zmenám vo využívaní krajiny, keď sa poľnohospodársky využívaná, alebo nevyužívaná, pôda mení na nové obytné štvrte. Veľké množstvo obytných domov má dopad na miestnu koncentráciu ľudských aktivít. Rast takýchto oblastí sa často spája len s rezidenčnou výstavbou, pričom iné druhy výstavby, napríklad služby a inštitúcie sa nerozvíjajú. Každodenné dochádzanie, spojené so suburbánnym životom mení doterajšie dopravné toky jednotlivých skupín obyvateľstva a postavenie automobilovej dopravy v lokalitách kde sa rozvíja suburbanizmus (Sýkora, 2003, s. 226). V dôsledku suburbánnych procesov dochádza k novej dráhe rozvoja pre zasiahnuté oblasti. Noví obyvatelia prinášajú kapitál do dovtedy periférnych oblastí. S ich príchodom sa však vytvára sociálna a demografická homogenita charakteristická pre suburbánne prostredie, ktorá spôsobuje, že oblasti sú citlivejšie na záťažové situácie, ako

napríklad ekonomické krízy. Tieto, ak majú dopad na určitú skupinu obyvateľstva, majú ho aj na celú populáciu oblasti, čo robí lokalitu veľmi zraniteľnou, v tom, že neexistuje skupina obyvateľov z nižšej, alebo vyššej vrstvy, ktorá by dokázala v oblasti ďalej fungovať. (Hardi, 2010, s. 24). Zmena organizácie bývania, dochádzania a charakteru prostredia sa odráža aj na možnostiach a spôsoboch vytvárania sociálnych vzťahov medzi obyvateľmi týchto novo osídlených oblastí. Preto je potrebné venovať tiež pozornosť dopadom, ktoré tento druh migrácie spôsobuje, rozvíjať jeho pozitívne aspekty a predvídať negatíva ktoré z toho pre spoločnosť vyplývajú a primerane na ne reagovať.

2. Predstavenie prostredia a okolností

2.1. Bratislava a suburbanizmus

Tak ako iné veľké mestá a metropoly vo svete, aj najväčšie, a tiež hlavné mesto Slovenska – Bratislava, sa stala objektom suburbánných procesov. Tieto procesy sa u nás objavujú v značnom časovom odstupe oproti vyspelejším častiam sveta. Keďže Bratislava je mesto, ktorého historický vývoj sa spája so socialistickou výstavbou, má jej vývoj svoje špecifiká, ktoré ale nie sú úplne jedinečné. Zdieľa ich s niektorými ďalšími Európskymi mestami ktoré prešli podobnými procesmi v rovnakom období. Dôsledkom socialistickej výstavby, plánovania a politiky sa podrobnejšie venujem v teoretickej časti práce.

Suburbánne procesy, opísané v prvej kapitole, sa v Bratislave prejavili koncom 90. rokov 20. storočia, keď sa znížil populačný rast mesta (Zubriczký 2010, Slavík, Kurta, 2007) a došlo k odchodu mladých rodín strednej vrstvy obyvateľstva do jeho zázemia. Tieto lokality, na rozdiel od centrálnych mestských častí, umožňujú zástavbu rodinných domov a sú od mesta odlišné svojim vidieckym charakterom. Nástup suburbanizmu v období od roku 1991 v Bratislave je charakterizovaný tým, že rast počtu bytov v zázemí prevýšil rast v Bratislave, čo môžeme považovať za dôsledok sťahovania sa obyvateľov z centra mesta do jeho zázemia. Rozvoj suburbánných procesov v okolí Bratislavy sa premieta aj do populačnej straty, ktorú v poslednom období mesto zaznamenalo (Zubriczký 2010, s. 51).

Po roku 2010 nabrala suburbanizácia v okolí Bratislavy rýchlejší spád a došlo ku kryštalizácii jej rezidenčných foriem v jednotlivých častiach mestského zázemia (Zubriczký 2010, Slavík, Kurta, 2007). Jednotlivé prímestské oblasti dostávajú nový charakter, ktorý je určený príchodom nových obyvateľov. Obce a mestecká zasiahnuté suburbanizačnými procesmi na jednej strane zažívajú obdobie rozmachu výstavby, rastu počtu obyvateľov, príchodu ekonomicky silnejších vrstiev, na druhej strane výstavba je často krát živelná, zaberá zelené plochy a novo prichádzajúci obyvatelia nemajú záujem podieľať sa na živote obce. Celkový ráz obce prechádza premenou, ktorá je síce pozitívna z demografického hľadiska (zvyšuje sa počet obyvateľov, a znižuje sa vekový priemer) nemusí sa však premietnuť do ekonomických ani sociálnych aktivít v obci (ekonomické a sociálne aktivity novo prichádzajúcich obyvateľov sú spojené s mestom).

Rozhodovanie sa obyvateľov, či zmenia svoje doterajšie bývanie v meste za neďaleké vidiecke oblasti je primárne o uprednostnení výhod jedného z dvoch rozličných prostredí. Život v Bratislave, v porovnaní s jej zázemím, ponúka obyvateľom lepšie pracovné príležitosti, viac možností na voľnočasové aktivity, sídlia v ňom kultúrne inštitúcie, ponúka takmer neobmedzené nákupné príležitosti a tiež rozvinutú infraštruktúru služieb najrozmanitejšieho charakteru, ako napríklad oblasť zdravotnej starostlivosti a vzdelania. Tiež sa tu, ako v metropole regiónu, vytvára priestor na vznik inovácií a rozvoja. Bývanie v meste má však aj množstvo negatívnych dopadov, ktoré pôsobia na kvalitu života jeho obyvateľov. Sú to hlavne znečistenie, vysoké dopravné zaťaženie, hluk, kriminalita, zdravotné a sociálne problémy, stres (Gajdoš, 2009, s. 306), a tiež nedostatok súkromia, ktorý sa neodmysliteľne viaže k charakteru panelovej výstavby.

V tejto situácii sa vďaka rozvoju dopravy vynorila pre určitú časť obyvateľstva možnosť uniknúť od negatívnych aspektov mestského života, ale pritom si zachovať pozítiva, ktoré mesto prináša. Suburbanizmus umožňuje pre ekonomicky zabezpečenejšej vrstve obyvateľstva realizovať tento únik, ktorým sa ale nestráca to čo si na živote v meste cenia.

Zmena typu bývania z urbánneho, teda primárne mestského typu na suburbánne, ktorý je možné vnímať ako kombináciu mestského a vidieckeho bývania čerpá výhody z oboch prostredí a zabezpečuje, že aj napriek presunu rezidencie z mestskej panelovej zástavby do vlastného rodinného domu vo vidieckom prostredí, majú obyvatelia silné prepojenie s mestom. Aj po zmene rezidencie si mesto udržiava pre jednotlivých členov domácnosti status hlavného miesta pre aktivity odohrávajúce sa mimo uzatvoreného priestoru rodinného domu.

Takto fungujúce procesy začali meniť neďaleké menšie mestá a dediny v okolí od Bratislavy. Nový druh rezidencie sa tu už skoro po jeho rozšírení veľmi viditeľne prejavuje hlavne v dvoch oblastiach. Prvá oblasť súvisí s výstavbou rodinných domov a realitným trhom, ktorý sa k nej viaže, druhá vyplývajúca z už spomenutej naviazanosti na mesto, je doprava.

2.2. Rozširovanie výstavby

Dopyt po novom, samostatnom bývaní mestských obyvateľov sa odrazil na cenách, ktoré ponúkajú vlastníci pôdy v kľúčových oblastiach, neďaleko mesta. Ceny pozemkov, ktoré sú postupne prekategORIZOVÁVANÉ z pôdy, ktorá mala hlavne poľnohospodárske využitie sa s rastúcim záujmom šplhajú od vyšších cenových hladín tak, že sa pre istú časť obyvateľov, ktorí by mesto chceli opustiť stali nedostupnými. Z tohto dôvodu sú záujemcovia o suburbánne bývanie nútení hľadať v čoraz väčšej vzdialenosti od mesta.

Zaberanie poľnohospodárskej pôdy pre výstavbu rodinných domov mení vzhľad oblastí. Miesto, ktoré bolo ešte pre pár rokmi polom určeným k pestovaniu poľnohospodárskych plodín sa v priebehu niekoľkých rokov môže premeniť na novú časť obce. Dôsledkom tohto javu sa vytvára paradox: ľudia sťahujúci sa do prírody bližšieho prostredia, z neho svojou individuálnou výstavbou uberajú. Snom väčšiny novo prisťahovaných obyvateľov je, aby sa pokračujúca výstavba zastavila práve za ich domom, aby si udržali priamy kontakt s predtým nedotknutou prírodou.

Takéto nové časti obcí, nemajú charakter kompaktného prvku, nakoľko základnou jednotkou tohto prostredia je individuálny rodinný dom. Obyvatelia opúšťajú mesto s cieľom vytvoriť si oddychovú zónu, priestor na vlastný život rodiny, ktorý je oddelený od sociálneho a pracovného života odohrávajúceho sa v meste.

Skúsme si teraz predstaviť typický deň suburbánnych obyvateľov, ktorý je odvodený od rozloženia ich aktivít a sociálnych vzťahov. Pracovný deň začína skorým ranným presunom rodinným automobilom na pracovisko a do školy, ktoré sa zvyčajne nachádzajú v meste. Na tieto činnosti potom nadväzujú ďalšie sociálne a voľnočasové aktivity, ktoré sa tiež odohrávajú v meste. Po skončení aktívneho dňa sa obyvatelia uchýlia naspäť do súkromia svojich obydli, v ktorých trávia čas odpočinku, pred tým ako začnú nový pracovný deň. Víkendy sa pre týchto obyvateľov spájajú s oddychom v súkromí domu a vlastnej záhrady, ktorá má skôr rekreačné ako poľnohospodárske využitie, jej nevyhnutnou údržbou a tiež údržbou domu. Prípadné sociálne aktivity zvyčajne majú podobu domácich záhradných osláv, ktorých účastníkov netvorí miestna populácia, ale ľudia spojení s pracovnými a voľno časovými aktivitami, ktoré sa odohrávajú v meste. Špecifická skupina, ktorá nezapadá do tohto pravidelného kolobehu medzi mestom a domovom sú matky na materskej dovolenke, ktoré tvoria silnú skupinu v rámci

prist'ahovaných obyvateľov. Tieto matky trávajú svoj deň starostlivosťou o deti sa tiež prispôsobili rytmu pohybu medzi mestom a domovom. Značnú časť ich času tvoria návštevy lekárov, športových aktivít pre deti, detských ihrísk, divadiel pre deti, zoolologickej záhrady, ktoré sa ale tiež spájajú s prostredím mesta. Nemôžeme teda povedať, že matky na materskej dovolenke sú doma a udržiavajú vzťahy s domácim prostredím. Často ani nie je s kým udržiavať vzťahy, lebo obyvatelia okolitých domov trávajú svoj aktívny deň v meste a v novo vzniknutých štvrtiach je len veľmi slabé zastúpenie staršej, už nepracujúcej populácie. Takýto popis je samozrejme v mnohom zjednodušený. Sú aj obyvatelia, ktorí sa snažia tráviť viac svojho aktívneho času v lokalite kde bývajú, prípadne budujú vzťahy s ľuďmi ktorí sa tiež presťahovali do lokality. To, na čo má tento príklad poukázať je, že každodenný život týchto obyvateľov je organizovaný okolo aktivít, ktoré sa neodohrávajú v blízkej vzdialenosti od ich bývania, ako by tomu mohlo byť v meste, ale sú izolované od obytnej funkcie s ktorou sa spája ich nehnuteľnosť. S naviazanosťou na mesto súvisí aj ďalší aspekt typický pre rozvoj suburbánneho prostredia a to je zahustenie dopravy.

2.3. Doprava

Naviazanie obyvateľov, ktorým sa podarilo získať pozemky a postaviť si rodinné domy vo vidieckych oblastiach, na Bratislavu sa odráža hlavne v zmene dopravnej situácie v regióne. Cestné komunikácie, ktoré pred niekoľkými rokmi fungovali len ako príležitostné prepojenie samostatných vidieckych oblastí, ktoré zásobovali mesto poľnohospodárskymi produktmi, sa zmenili na hlavné ťahy každodenného pohybu početnej skupiny obyvateľstva.

Pre potreby novej skupiny je slabo fungujúca hromadná doprava nahradená osobnými autami, ktoré v hodinách ranej a večernej špičky blokujú poddimenzované cestné ťahy. Tak sa v dôsledku snahy o zachovanie si výhod mestského života stali dopravné zápchy súčasťou bežného dňa pre väčšinu suburbánnych obyvateľov v okolí Bratislavy. Každodenné dochádzanie do mesta je zásadným faktorom už pri kúpe pozemku pre stavbu rodinného domu, čoho dôsledkom je, že sa vytvára priama úmera medzi vzdialenosťou obcí od Bratislavy a ich populačným rastom (Zubriczký 2010, s. 52).

Denné dochádzanie za prácou, ktoré je v okolitých mestských regiónoch veľmi silné, svedčí o značnej prepojenosti medzi zázemím a Bratislavou. Zubriczký (2001, s. 53) vo

svojej štúdií ukazuje, že podiel dochádzky v niektorých obciach pri Bratislave dosahuje hodnotu 94%. Tiež uvádza, že závislosť na dennej dochádzke za prácou v zázemí mesta klesá priamo úmerne k vzdialenosti od Bratislavy (Zubriczký, 2010, s. 60).

Nevyhnutnosť používania automobilu, z dôvodu nedostupnosti mestskej hromadnej dopravy, spôsobuje, že obyvatelia migrujúci medzi mestom a svojim domovom v jeho zázemí trávajú v porovnaní z mestskými obyvateľmi viac času premiestňovaním sa medzi domovom a prácou. Rýchly rast nových štvrtí na okrajoch dedín je len do malej miery reflektovaný z pohľadu hromadnej dopravy. Zástavky autobusov, ktoré sa zväčša nachádzajú v centre obce, môžu byť od týchto štvrtí vzdialené aj niekoľko kilometrov a frekvencia spojov, ktorá je postačujúca pre príležitostné cestovanie do mesta sa v tomto kontexte tiež ukazuje ako nevyhovujúca. Tieto faktory, ale aj vyšší komfort cestovania, stavajú do popredia automobilovú dopravu. Problém hromadného použitia osobného automobilu v časoch premiestňovania sa do práce a z práce je vytváranie sa dopravných zápch, ktoré značne predlžujú čas strávený cestovaním. Ďalší problém vzniká po príchode obyvateľov do mesta. Mestské parkovacie plochy nie sú schopné poskytnúť dostatočný priestor pre statickú dopravu a čas potrebný na dopravu na miesto práce sa predlžuje o čas strávený parkovaním. Na zmiernenie týchto negatívnych dopadov spojených s presunom obyvateľstva je potrebné zmeniť systém hromadnej dopravy v prímestských zónach, upraviť dopravné toky, tak aby boli schopné zvládať väčší nápor a vybudovať záchytné parkoviská pre dochádzajúcich obyvateľov. Takéto projekty sú však náročné po finančnej aj časovej stránke a nie je možné nimi flexibilne reagovať na dynamicky sa rozvíjajúcu výstavbu v zázemí mesta.

Život spojený s automobilovou dopravou sa tiež odráža na zmene návykov, ktoré sú viac priestorovo rozložené oproti životu v meste. Človek žijúci v suburbánnom prostredí, má len slabé možnosti využiť obchodné, vzdelávacie a pracovné príležitosti v okolí svojho domova, na rozdiel od človeka mestského, ktorý sa môže vždy rozhodnúť, využiť niektorú z možností, ktoré sa nachádzajú v priamom kontakte s jeho bydliskom. Pre suburbánneho človeka sú tieto aktivity od bydliska značne vzdialené, teda jednotlivé funkcie sú vykonávané izolovane.

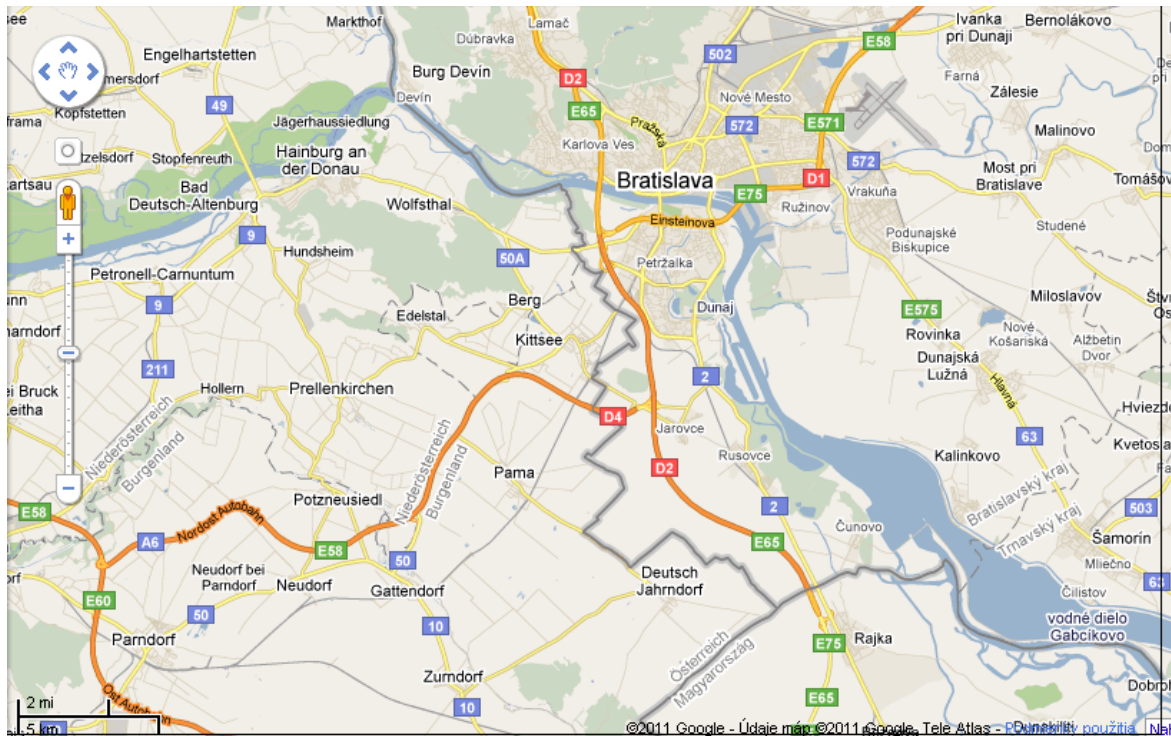
2.4. Bratislava a hranice

Špecifickým znakom suburbanizácie v Bratislave je jej presah cez štátnu hranicu Slovenska na územie susedných štátov. Možnosť cezhraničného suburbanizmu vypláva z geografickej polohy Bratislavy, ktorá sa nachádza v tesnej blízkosti hraníc s Maďarskom a Rakúskom (vzdialenosť z centra mesta do najbližšej Rakúskej obce je 12,5 km a do Maďarskej 22, 4 km).

Poloha Bratislavy v blízkosti štátnych hraníc pre mesto znamená, že priestor na vytváranie mestského suburbánneho zázemia v rámci územia Slovenskej republiky je limitovaný štátnou hranicou na niečo viac ako polovicu pomyselného kruhu dostupných vzdialeností, ktoré si vyžaduje každodenné dochádzanie do mesta. V porovnaní s inými mestami, ktoré môžu využívať širšie územie tzv. metropolitného kruhu, má Bratislava menšie možnosti pre územia, ktoré by mohli byť využité ako lokality pre migrujúce obyvateľstvo.

K osídľovaniu pohraničných oblastí susedných štátov v rámci suburbánnych procesov Bratislavy došlo, až keď už boli rozbehnuté procesy suburbanizmu v rámci slovenského územia. Suburbánny rast Bratislavy sa začal smerom na severozápad, neskôr sa rozšíril do ostatných smerov. Až postupne si ľudia začali všímať aj dovedy neatraktívne oblasti za Slovenskou štátnou hranicou.

Takto situáciu opisuje v svojej štúdií Zubriczký: „*Prvotným faktorom (pre cezhraničnú migráciu) boli cenové rozdiely medzi Bratislavou a rurálnym periférnym prostredím susedných štátov. Neskôr sa objavili aj ďalšie dôvody, ale aj limity.*“ (2010, 53). Za limity v tomto prípade považuje napríklad neistotu vzťahov medzi krajinami, obmedzené voľné kapacity pre výstavbu a otvorenosť miestnych komunít voči týmto procesom (Zubriczký, 2010, s. 53).

www.googlemaps.com

Postupom času došlo k zmene mnohých dôležitých faktorov, ako zlepšenie ekonomickej situácie na Slovensku, zmene hraničných režimov a vzťahov medzi susediacimi štátmi, kedy politické hranice národného štátu prestali predstavovať neprekonateľnú bariéru. Otvorenie hraníc prinieslo rozšírenie suburbanizácie do oblastí susedných štátov. Prvými oblasťami cezhraničného suburbanizmu sa stali maďarské pohraničné obce, hlavne obec Rajka, ktorá sa nachádza hneď za Slovensko-Maďarskou hranicou, neskôr rôzne okolnosti umožnili aj rozvoj suburbanizmu na Slovensko-Rakúskej hranici. Postup suburbanizmu za štátnu hranicu sa spája s odlišnými sociologickými vlastnosťami v porovnaní s jeho rozvojom v rámci jedného štátu.

Keďže môj terénny výskum sa sústredil na rakúske pohraničie, ktoré má napriek mnohým podobnostiam s maďarskými oblasťami svoje špecifiká, nebudem sa v tejto práci zaoberať maďarským pohraničím, ale sústredím sa na rakúske pohraničné oblasti a ich špecifiká. Mnohé z toho, čím sa táto práca zaoberá sa však dá zovšeobecniť a aplikovať aj na maďarské oblasti.¹

¹ Publikácia Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy, ponúka komplexné spracovanie tematiky suburbanizácia v Maďarsku.

2.5. Slovensko - rakúska hranica

Vzťah Bratislavy a rakúskeho pohraničia do veľkej miery určuje historický vývoj v stredo-európskom kontexte. Jeho zmapovanie si vyžaduje aspoň krátky pohľad na politické usporiadanie v Európe od obdobia pred vytýčením dnešnej hranice až po súčasnú situáciu.

Slovensko – Rakúske hranice, ako ich poznáme dnes, sú výsledkom formovania národných štátov v Európe. Prvýkrát bola táto hranica vytýčená po prvej svetovej vojne, dovtedy bolo dnešné územie Slovenska súčasťou Rakúska-Uhorska. Medzi územiami existovali živé hospodárske, spoločenské a kultúrne kontakty (Štastný, 2003, s. 61) a štátna hranica ako ju poznáme dnes neexistovala. K jej vytýčeniu došlo až pri vzniku prvého Česko-Slovenského štátu v roku 1918 a neskôr ešte prešla viacerými zmenami. Aj napriek vzniku štátnej hranice sa pohraničné územia ešte dlho vyznačovali viacjazyčnosťou a sociálnou a kultúrnou prepojenosťou obyvateľov (Falt'an, 2003, s. 42).

Komunistický prevrat v Československu v roku 1948 znamenal odrezanie východnej Európy od Západu. Z hranice medzi dvomi štátmi sa stala neprekonateľná bariéra, ktorá na dlhých 40 rokov priniesla úplnú izoláciu medzi dve susedné krajiny. Už po II. svetovej vojne sa z hraničných území oboch susediacich krajín stali periférne regióny (Štastný, 2003, s. 62), neskôr počas dlhodobej izolácie došlo k úplnému sociálnemu oddeleniu skupín na oboch stranách hranice (Falt'an, 2003, s. 45). Roky izolácie, ktoré znamenali narušenie prirodzených kontaktov medzi obyvateľmi oboch krajín ukončil až pád komunistického režimu v roku 1989 a s ním spojené otvorenie hraníc vyvolalo u ľudí na oboch stranách eufóriu, ktorú neskôr vystriedala skepsa (Gyárfášová, Dejanović, Liebhart, 2003).

Pád železnej opony znamenal prudký zlom v režime, akým dovtedy fungovali susediace krajiny. Možnosť navštíviť krajinu na druhej strane hraníc vyvolávala u ľudí všeobecné nadšenie, ale aj pocit zahanbenia vyplývajúci z vnímania rozdielov, slabšej ekonomickej situácií na Slovenskej strane hranice a kultúrnych odlišností (Falt'an, 2003, s. 56).

Štúdie o vzťahoch v slovenskom a rakúskom pohraničí, ktoré sa uskutočnili v 90. rokoch (Kollár, 2003, s. 12) poukazujú na to, že existuje „*veľmi pozitívny obraz Rakúska v predstavách slovenského obyvateľstva žijúceho v pohraničí a naopak negatívny obraz Slovenska v predstavách rakúskeho obyvateľstva žijúceho v pohraničí*“. Zo štúdií vyplýva,

že tieto odlišné perspektívy sa spájajú s frekvenciou pohybu cez hranice, ktorá je vyššia u Slovákov ako u Rakúšanov.

K uvoľneniu hranice, ktorá sa po roku 1889 významne nelíšila od iných medzištátnych hraníc došlo po prijatí Slovenska do Európskej Únie v roku 2004. Celkový zlom vo vývoji hraničného režimu nastal, keď sa Slovensko v roku 2007 stalo súčasťou Schengenského priestoru, ktorý umožňuje voľný pohyb osôb a tovarov medzi členskými krajinami, čím došlo k zrušeniu kontrol na vnútorných hraniciach týchto štátov. Týmto krokom sa hranica oddeľujúca Slovensko a Rakúsko stala pre obyvateľov neviditeľnou a žiadnym spôsobom nebránila ich voľnému pohybu medzi územiami jednotlivých štátov.

Ďalším krokom, ktorý zjednodušil pobyt občanom Slovenska na území Rakúska a naopak, bolo v roku 2009 v Slovenskej Republike prijatie jednotnej európskej meny - Euro. V praxi Euro, hlavne pre obyvateľov Slovenska, znamená, že pri cestovaní do Rakúska už nepotrebujú zamieňať Slovenské koruny za Eurá. Ich domáca mena je rovnako akceptovaná v oboch krajinách.

Hranica oddeľujúca Bratislavu od rakúskeho pohraničia mala v priebehu 100 rokov niekoľko radikálne odlišných podôb. Od jej úplnej neexistencie v rámci zjednoteného Rakúska-Uhorska, až po železnú oponu oddeľujúcu kapitalizmus od komunizmu. V súčasnosti hranica nijako neobmedzuje život bežných ľudí. Hraničné kontroly a nekonečné čakanie na hraničných prechodoch sa stali minulosťou. Prechod hranice nijakým spôsobom neobmedzuje pohyb osôb ani tovarov. Mnohí ľudia si dnes už bezproblémový prechod štátnej hranice ani neuvedomia. Tento dojem umocňuje aj to, že na území hraničných prechodov Berg a Jarovce hranicu netvorí žiadna prírodná bariéra, ako je tomu napríklad na Záhorí, kde štátna hranica kopíruje prírodnú tvorenú riekou Moravou. Hranica oddeľujúca dva národné štáty však stále existuje a jej súčasná podoba nemusí byť vôbec definitívna.

2.6. Rakúske pohraničie a bratislavský suburbanizmus

Súčasná podoba hranice zohráva dôležitú úlohu pri rozvoji bratislavského suburbanizmu na územie Rakúska. Jej pôsobenie má tri roviny, fyzickú, ekonomickú a psychologickú.

Fyzická bariéra a jej každodenné prekračovanie v podobe časového zdržania, boli určite jedným z dôvodov, prečo sa bratislavský suburbanizmus v rakúskych pohraničných

oblastiach nerozvíjal tak, ako na slovenskej strane. Tento fyzický aspekt je momentálne odstránený vďaka vstupu Slovenska do Schengenského priestoru.

Ekonomická bariéra, ktorá bránila obyvateľom Bratislavy v sťahovaní sa do rakúskeho pohraničia, sa prejavovala hlavne v ekonomickej nerovnosti susediacich krajín. Za 22 rokov po páde komunistického režimu, kedy bola ekonomická nerovnosť najsilnejšia, sa však Slovensko, a hlavne bratislavský región, dostalo do takej ekonomickej pozície, že ceny tovarov a niektoré iné životné náklady sa dostali v oboch krajinách na podobnú hladinu. Samozrejme neplatí to o všetkých položkách, aj dnes je možné identifikovať niektoré oblasti, ako napríklad služby, ktoré sú v Rakúsku výrazne finančne náročnejšie ako na Slovensku.

Dnes, keď už voľnému prechodu hranice nič nebráni, sa stále ešte objavuje tretí, psychologický aspekt hranice. Tento sa týka hlavne ľudí, ktorí mali nejakú predchádzajúcu skúsenosť s úplne uzatvorenou hranicou, alebo dlhým čakaním a kontrolami. Títo ľudia majú v sebe vybudovaný rešpekt pred životom za hranicou a preto by nešli do rizík, ktoré sú so životom za hranicou spojené a radšej využijú niektorú z lokalít na Slovensku.

Hoci hranica a jej každodenné prekračovanie majú v cezhraničnom suburbanizme významnú úlohu, určite ju nemôžeme považovať za jediný rizikový faktor. Súčasný stav je však len jedným z niekoľkých atraktorov, ktoré k tomuto druhu migrácie prispievajú.

2.7. Migranti

Medzi novo prichádzajúcimi obyvateľmi rakúskeho pohraničia prevládajú mladé rodiny s deťmi, prípadne bezdetné páry, ktoré si v blízkej budúcnosti plánujú založiť rodinu. Títo obyvatelia majú ukončené vysokoškolské vzdelanie a za sebou niekoľko rokov v pracovnej pozícii. Niektorí pochádzajú z Bratislavy, väčšia časť je však z iných oblastí Slovenska. Do mesta prišli na vysokú školu a neskôr sa tu usadili. Vidiecke pohraničné regióny a možnosť vlastného rodinného domu považujú za vhodnejšie prostredie na výchovu detí v porovnaní so štandardom ktorý mali v Bratislave, kde dovtedy dlhodobo žili. Výber Rakúska ako lokality nového bývania nebol cielený, život za hranicou pre nich nepredstavuje motiváciu k sťahovaniu. Zmena bývania je podmienená nevyhnutnosťou zmeniť priestory za také, ktoré by viac vyhovovali potrebám väčšej rodiny. Títo obyvatelia zväčša majú vysokoškolské vzdelanie a patria k strednej ekonomickej triede. Kúpa nehnuteľnosti

v Rakúsku pre nich znamenala finančne dostupnejšiu alternatívu ako sa dopracovať k vlastnému rodinnému domu, v porovnaní s možnosťami na slovenskej strane, kde sú vyššie ceny pozemkov a možnosti výberu sú pre veľký záujem obmedzené. Po presťahovaní u nich ostáva zachovaná silná orientácia na mesto.

2.8. Rakúske pohraničné oblasti

Vidiecke oblasti rakúskeho pohraničia, atraktívne pre bratislavských suburbánnych migrantov, tvoria hlavne dediny nachádzajúce sa tesne za štátnou hranicou, ležiace na hlavných dopravných ťahoch. V tomto prípade ide o časť z územia dvoch rakúskych regiónov, Burgenlandu a Niederösterreich. Ako už bolo spomenuté, prihraničné oblasti týchto regiónov sa dlhé obdobie nachádzali v priamom dosahu „železnej opony“, čo viedlo k ich periférnemu postaveniu v rámci Rakúska. Toto postavenie sa ešte dnes premieta do ekonomickej situácie v kraji. Burgenland je vidiecka oblasť charakterizovaná slabou priemyselnou štruktúrou, v ktorej dominujú nízko platené práce, pomalým ekonomickým rozvojom, demografickým úpadkom a nezamestnanosťou (Kaufman, Wagner, 2005). Slabá ekonomická situácia regiónu je čitateľná aj na hrubom národnom produkte, ktorý v prípade tohto kraja značne zaostáva za inými rakúskymi oblasťami. Vo všeobecnosti je Burgenland považovaný za ekonomicky najslabší rakúsky región (Kaufman, Wagner, 2005).

2.9. Kittsee

Za miesto, kde sa udiala najväčšia časť môjho terénneho výskumu, som si zvolila jednu z prihraničných obcí, Kittsee. Táto rakúska dedina v kraji Burgenland je situovaná geograficky najbližšie k slovensko-rakúskej štátnej hranici. Hranica obce je od štátnej hranice vzdialená len približne 800 metrov. Za touto obcou na dlhé obdobie prakticky končil západný svet.

Obec Kittsee má približne 2000 obyvateľov a kvalitnú sociálnu vybavenosť. Nachádza sa tu škola aj škôlka, pobočky miestnych bánk, obec má vlastnú poštu aj nemocnicu, niekoľko obchodov, dva supermarkety a továreň na výrobu čokolády.

Celkovo má dedina už na prvý pohľad charakter poľnohospodárskej oblasti, ktorý je tvorený tým, že ju z každej strany obkolesujú široké polia a sady, ale aj prítomnosťou poľnohospodárskych strojov a zvierat priamo v dedine. Poľnohospodárstvo, hlavne

pestovanie marhúľ, je hlavnou črtou identity obce, ktorú je možné vidieť na spôsobe akým sa obec prezentuje (Marillengemeinde Kittsee – Kittsee obec marhúľ).

Podľa klesajúceho počtu obyvateľstva v obci v minulých rokoch môžeme sledovať jej stagnáciu. Štatistické údaje, ktoré zverejňuje rakúsky štatistický úrad udávajú pokles obyvateľov medzi rokmi 2002 až 2005. V tomto období zaznamenávala obec každý rok úbytok na počte obyvateľov, ktorý sa pohyboval medzi až 0,2 – 0,6 % za rok². Od roku 2006 až po rok 2009 sa počet obyvateľov obce každým rokom zvyšoval. Celkový nárast obyvateľstva v obci sa v tomto období pohybuje medzi 0,1% v roku 2006 až po 3,5% v roku 2009³. Charakteristikou tohto rastu, ktorý môžeme pripísať práve bratislavským suburbanizačným procesom je, že v stúpajúcom počte obyvateľov sa z roka na rok znižuje zastúpenie obyvateľov rakúskej národnosti, ktorých počet od roku 2002, kedy tvorili 94,7 % obyvateľov klesol na 87,9 % v roku 2009 a zvyšujúcim sa počet obyvateľov, ktorí sa hlásia k slovenskej národnosti, z 3,6 % v roku 2002 až na 10 % v roku 2009. Údaje za rok 2010, neboli v čase písania tejto práce dostupné, podľa dokončených rezidenčných projektov v obci však očakávam ďalšie prudké stúpanie celkového počtu obyvateľov v oblasti a znižovanie sa počtu obyvateľov rakúskej národnosti v rámci tohto počtu. Odhadujem, že v súčasnosti sa počty slovenských občanov v obci pohybujú na úrovni 15 % z celkového počtu obyvateľov.

Na základe týchto údajov môžeme sledovať, že rast obce sa deje za značnej podpory cezhraničných migračných procesov zo Slovenska. Prichádzajúci Slováci prispievajú k rastu oblasti, ktorá ešte pred niekoľkými rokmi zaznamenávala pravidelný úbytok obyvateľov. Rast počtu obyvateľov obce sa však prejavuje hlavne v zmene zástavby, pravdepodobne sa však neprejaví v sociálnom živote obce ako takej, pretože noví obyvatelia nemajú záujem sa na ňom podieľať.

Migračné procesy sú možné aj vďaka dobrému prepojeniu obce s metropolami Bratislavou aj Viedňou, ktoré zabezpečuje železnica. Zástavku na trati Bratislava Viedeň sa nachádza priamo v obci. K dobrému dopravnému prepojeniu pomáha tiež diaľnica, ktorá spája tieto hlavné mestá.

² Podrobnejšie údaje v tabuľke v prílohe

³ Podrobnejšie údaje v tabuľke v prílohe

Ako bolo spomenuté, doprava a možnosť dochádzania tvoria dôležitú súčasť suburbánnej migrácie. Z tohto hľadiska je cestná sieť obce Kittsee veľmi dobre napojená na Bratislavu, vďaka existencii prístupu autom až z 3 smerov. Prvá cesta vedie cez dedinu Berg a následný hraničný prechod, druhá cesta cez hraničný prechod Jarovce, tretia cesta, hoci existuje a vytvára najkratšie napojenie dediny priamo na Bratislavu, cez časť Kopčany, je uzavretá pre autá a legálne priechodná len pre peších a bicykle, aj keď mnohí Slováci túto cestu napriek zákazu využívajú.

2.10. Špecifiká cezhraničného suburbanizmu

Na príklade rakúskej pohraničnej obce Kittsee sme mohli sledovať postupný rozvoj cezhraničnej rezidenčnej migrácie, ktorá sa odlišuje od suburbanizmu v rámci jedného štátu. Hoci je suburbanizmus prekračujúci hranice národného štátu veľmi špecifický jav, jeho výskyt u nás nie je úplne jedinečný. Okrem Bratislavy, podobným procesom mobility v prihraničných oblastiach prechádzajú viaceré mestá v rámci vnútorných hraníc Európskej Únie. Tento jav nájdeme tiež na hraniciach medzi Holandskom a Nemeckom, kde sa občania Holandska sťahujú do nemeckých oblastí, Nemeckom a Francúzskom, kde nemeckí obyvatelia žijú vo Francúzsku a Dánskom a Švédskom, tu zasa občania Dánska menia svoje domovské bývanie za nehnuteľnosti vo Švédsku⁴ (Jagodic, 2010, s. 28).

Jedinečnosť Bratislavského cezhraničného suburbanizmu spočíva hlavne v tom, že zasahuje do území dvoch susedných krajín, Rakúska a Maďarska, a jeho rozvoj je teda možné sledovať v dvoch odlišných kontextoch.

Trend rozvíjajúcej sa „cezhraničnej rezidenčnej mobility“ (Jagodic, 2010, s. 27) má základ v otvorených hraniciach národných štátov v rámci Shengenského priestoru a tiež rozdieloch v nákladoch na kúpu nehnuteľnosti a život v rôznych krajinách Európskej Únie. V Bratislave a tiež niekoľkých iných európskych krajinách, môžeme teda pozorovať „migračné pohyby obyvateľov, ktorí sa rozhodnú zakúpiť nehnuteľnosť a presťahovať sa na druhú stranu hranice.“ (Jagodic, 2010, s. 27).

⁴ Jednotlivé štúdie zaoberajúce sa cezhraničnou rezidenčnou mobilitou sú zhrnuté v kapitole Devana Jagodiča, 2010, Cezhraničná rezidenčná mobilita v blízkosti vnútorných hraníc Európskej Únie v rámci publikácie, Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy. Győr-Šamorín : Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menšín

Ako sme už načrtli vyššie, cezhraničná rezidenčná mobilita, sťahovanie sa obyvateľov mesta do okolitých prímestských oblastí, ktoré sa nachádzajú na území iného štátu, má svoje špecifiká, ktorými sa odlišuje od podoby suburbánnych oblastí na území jedného štátu, tieto osobitosti a ich dopady na život novo prisťahovaných obyvateľov sa stali hlavným predmetom môjho terénneho výskumu.

Jednotlivé charakteristiky tohto druhu suburbánnej migrácie je možné odvodiť z niekoľkých štúdií cezhraničnej rezidenčnej mobility, ktoré svojom príspevku analyzuje Jagodic (2010).

Do prvej skupiny charakteristík patria tie ktoré sa spájajú s otvorenými hranicami v rámci EÚ a odlišnou ekonomickou vyspelosťou krajín.

- Základnou podmienkou pre rozvoj cezhraničnej rezidenčnej mobility je zjednotenie krajín v rámci Shengenského priestoru a ním vyvolaná zmena geopolitickej a psychologickéj klímy.
- Jedným z najsilnejších motívov pre cezhraničnú rezidenčnú mobilitu je odlišnosť v ekonomickej vyspelosti susedných krajín, ktorá sa premieta do rozdielnosti životných nákladov a dostupnosti bývania v týchto krajinách.
- K tomuto druhu mobility obyvateľov jednoznačne vedie aj snaha o vyťaženie výhod zo života na oboch stranách hranice. Obyvatelia si vytvárajú stratégie nakupovania, hľadania práce, využívanie služieb inštitúcií, ako napríklad vzdelávanie, a zdravotníctvo.
- Migračné toky obyvateľstva sa vyznačujú jednosmernosťou, prevláda migrácia smerom z krajiny, v ktorej je veľkomesto do susednej krajiny.
- Dochádza k prekonávaniu bariér a integrácií celej prihraničnej oblasti – národnostné zmiešané obyvateľstvo je vnímané ako prirodzená súčasť prihraničnej oblasti.

Druhú skupinu osobitných črt tvoria tie, ktoré sú spájané s pohybom súčasne v rôznych sociálnych, ekonomických a jazykových prostrediach v rámci dvoch krajín.

- Tento druh rezidenčnej mobility má dvojrozmerný migračný tok, ktorý sa skladá z „permanentnej“ migrácie (rezidencia) a veľa „dočasných“ migrácií, smerom do materskej krajiny, migranti neustále prekračujú národné hranice.
- Novo prichádzajúci obyvatelia majú tendenciu udržiavať si silné vzťahy z krajinou pôvodu (práca, škola, sociálne siete, priatelia, príbuzní, voľnočasové aktivity). Ich životný štýl sa dá popísať ako život medzi dvoma štátmi.
- Medzi skupinami z jazykovo odlišných štátov dochádza k problémom na základe jazykovej bariéry. Jazyk však môže byť vnímaný aj ako pozitívum, ktoré môže získať mladšia generácia tým, že sa aspoň na čas zaradí do vzdelávacieho systému susednej krajiny.

Tretia skupina spája cezhraničnú rezidenčnú migráciu s črtami typickými pre suburbanizáciu, ktorá je ale v tomto prípade prepojená so vznikom sa nových etnických skupín.

- Migrácia je dôsledkom odstredivých síl prihraničných veľkých miest v dôsledku čoho dochádza k premene okrajových vidieckych oblastí na „satelitné sídla“ s národnostne zmiešaným obyvateľstvom.
- Dopyt novej skupiny cezhraničných migrantov spôsobuje zdvihnutie cien nehnuteľností a vytvára tak prostredie, v ktorom sa pôvodní obyvatelia stávajú neschopní čeliť hospodársky lepšie zabezpečenej konkurencii. Miestni občania tak strácajú možnosť kúpiť si domy na vlastnom území.
- Nová výstavba rozsiahlych osídlení spojená s príchodom cezhraničných migrantov má za výsledok koncentrované a oddelené susedstvá –getá.
- Špecifický spôsob života, ktorý prináša komunita inej národnosti, môže viesť k strate lokálnej identity oblastí.
- Zo silnej naviazanosti na krajinu pôvodu vyplýva nezáujem o integráciu do nového kultúrneho rámca, v ktorom sa nachádza pôvodné obyvateľstvo. Novo prichádzajúci cezhraniční migranti si lokalitu spájajú len so svojim bývaním, ich život sa odohráva inde, preto im prestáva záležať na integrácii do miestnej komunity, ich vzťahy ostali na druhej strane hranice.

- Noví, ekonomicky silnejší prisťahovalci zväčša znamenajú ekonomické oživenie zaostalých prihraničných regiónov.

Ako môžeme vidieť na tretej skupine charakteristík, cezhraničnú rezidenčnú migráciu je možné vnímať ako jednu súčasť suburbanizačných procesov, ku ktorým dochádza v zázemí väčších miest, a ktorá má za následok budovanie prímestských zón. Táto migrácia obsahuje tieto typické črty suburbanizačných procesov:

- Kvalita života vo vidieckych oblastiach je príťažlivá pre mestských obyvateľov.
- Migrujúci obyvatelia sú hlavne mladí ľudia.
- Dochádza k prenášaniam mestských črt do oblastí, ktoré v minulosti neboli v intenzívnom kontakte s mestským spôsobom života.
- Prevláda záujem o oblasti z čoho najkratším časom dochádzania do mesta.
- Dôsledkom dochádzania je nárast a zahustenie osobnej automobilovej dopravy.

2.11. Charakteristika bratislavskej cezhraničnej rezidenčnej migrácie

V prípade Slovensko-Rakúskeho suburbanizmu sú základným dynamickým prvkom ekonomické náklady spojené s presunom bývania z Bratislavy do vidieckej oblasti Rakúska. Keďže dopyt po novom bývaní sa spája hlavne s kúpou pozemku a stavbou vlastného rodinného domu, hlavným nákladom pri vyberaní lokality je práve cena pozemku. Atraktívne lokality v okolí Bratislavy na území Slovenska rýchlo zareagovali na dopyt po pozemkoch a ich ceny stúpili tak, že sa stali pre časť mestského obyvateľstva nedostupné. Pozemky na rakúskej strane hranice však neboli vystavené takémuto záujmu obyvateľov a vzhľadom na slabú pozíciu regiónu v rámci Rakúska boli ceny v tejto oblasti výrazne nižšie v porovnaní s pozemkami na slovenskom území. S postupným prebúdzaním sa záujmu obyvateľov Bratislavy o tieto oblasti začali ceny pozemkov stúpať, napriek tomuto rastu si ceny v rakúskom pohraničí udržali nižšie hladiny ako v porovnateľne dostupných oblastiach na Slovensku. Aj na rakúskych cenách sa však premieta podobný trend, ako na slovenských, čím bližšie k mestu sa nachádzajú, tým vyššia je ich cena. S rastúcou vzdialenosťou od mesta cena klesá. Pokles je výraznejší na rakúskej strane ako na slovenskej. To znamená, že vzdialenosť, ktorú sú ľudia ochotní dochádzať na slovenskej strane, už nie sú ochotní akceptovať na strane rakúskej.

Ďalším faktorom, ktorý ovplyvňuje finančné náklady v tomto konkrétnom prípade, je možnosť získania dotácie na podporu bývania od rakúskeho štátu. Po splnení určitých podmienok, (výstavba nízko energetického domu, počet detí) môžu záujemcovia získať štátom udeľovanú podporu na bývanie, ktorá im znižuje náklady pri výstavbe domu. Tieto pravidlá však nie sú jednotné pre všetky rakúske kraje. Keďže Slovensko-Rakúskej hranice sa dotýkajú dva kraje, finančná pomoc, ktorú je možné získať v jednej obci, už nemusí byť k dispozícii v susednej. Aj tento fakt ovplyvňuje to, pre ktorú konkrétnu lokalitu sa mestskí prisťahovalci rozhodnú.

Suma, ktorú kupujúci ušetrí na pozemku, však v konečnom dôsledku nemusí byť šetrenie v porovnaní s rovnakými možnosťami na Slovensku. Služby v Rakúsku sú totiž drahšie a stavba domu môže rýchlo pohltiť ušetrené peniaze. Túto situáciu by bolo možné riešiť prostredníctvom angažovania niektorej zo slovenských stavebných firiem, ktoré ponúkajú nižšie ceny ako rakúske, to však nie je možné z dôvodu integračných obmedzení, ktoré si Rakúsko vyžiadalo pri vstupe niektorých krajín do Európskej únie a na základe ktorých nie je možné využívať firmy určitých krajín, medzi ktoré patrí aj Slovensko. Z mojich pozorovaní vyplýva, že ľudia tieto obmedzenia dodržiajú. Kontrola týchto pravidiel totiž funguje veľmi dobre a pokuty, ktoré môžu byť udelené majú ekonomicky likvidačný charakter. Počas výskumu som sa do počula o jednom prípade, keď sa nejaký človek rozhodol angažovať slovenskú firmu a po kontrole od Rakúšanov si musel vziať ešte jednu hypotéku, pretože výška pokuty presahovala jeho ekonomické možnosti. Jeden takýto odstrašujúci príklad stačí na to, aby sa ľudia nepokúšali pravidlo porušiť. Tieto obmedzenia sa ale skončia v máji roku 2011, kedy sa zmenia podmienky a na trh budú môcť vstúpiť aj slovenské firmy. To ako sa táto zmena prejaví na záujme mestského obyvateľstva o kúpu nehnuteľnosti v Rakúsku by mohlo byť predmetom ďalšieho výskumu.

Posledným z radov ekonomických faktorov, ktoré odlišujú tento druh cezhraničného suburbanizmu od suburbanizmu v rámci Slovenska je odlišné nastavenie sociálneho systému v Rakúsku, ktoré umožňuje ľuďom s trvalým pobytom na území Rakúska poberať sociálne dávky, ako sú prídavky na deti, alebo dôchodok, ktoré sú niekoľkonásobne vyššie ako na Slovensku. Túto možnosť noví obyvatelia využívajú na základe uskutočneného výskumu by som ju však na rozdiel od prvých dvoch možností neoznačila za motiváciu, teda cieľ sťahovania. Sociálne dávky sú skôr vnímané ako kompenzácia iných výdavkov,

ktoré z pobytu v Rakúsku vyplývajú a ktoré by na Slovensku obyvatelia nemuseli znášať, ako napríklad rôzne druhy miestnych daní a poplatkov, ktoré sú v rakúsku značne vyššie ako na Slovensku.

Vedľajším, ale v každom prípade dôležitým produktom čerpania sociálneho systému v Rakúsku je, že prihlasovanie sa obyvateľov na trvalý pobyt v Rakúsku zodpovedá skutočnému stavu prisťahovalectva. Keďže prihlásenie sa na trvalý pobyt je nevyhnutné k čerpaniu dávok, obce majú prehľad o počte obyvateľov a na základe toho tiež môžu čerpať určité výhody od štátu pre svoj rozvoj. Opačná situácia ako v Rakúsku je na Slovensku, kde obce, v ktorých prebiehajú suburbánne procesy bojujú s tým, že hoci sa im reálne zvýši počet obyvateľov, neodrazí sa to na oficiálnych číslach, lebo ľudia si trvalý pobyt neprehlasujú, a nestávajú sa teda oficiálnymi obyvateľmi na novom mieste bydliska.

S odlišným jazykovým prostredím v mieste bydliska sa spájajú rôzne výhody, ale aj problémy. Kladnou stránkou života v dvoch jazykových prostrediach, ktorú si všetci slovenskí obyvatelia jasne uvedomujú je možnosť získať pre ich deti druhý jazyk prirodzenou cestou, navštevovaním vzdelávacích inštitúcií, školy a škôlky. Keďže pre suburbanizmus je typické, že zahŕňa skupinu mladých rodín s malými deťmi, snaha o naučenie sa jazyka v nízkom veku detí prebieha u veľkej časti prisťahovalcov. Toto úsilie o získanie jazykovej vybavenosti detí sa odráža na vysokom počte slovenských detí navštevujúcich miestnu škôlku. Podľa vyjadrenia riaditeľky je to v súčasnosti zhruba polovica z celkového počtu detí.

Problematickou stránkou neznámeho jazykového prostredia je komunikácia s novou lokalitou. Veľká časť ľudí, ktorí sa do oblasti Rakúskeho pohraničia prisťahovali neovláda nemčinu, alebo ju ovláda len pasívne, prípadne sa necítia isto v komunikácií. Samozrejme sa medzi prichádzajúcimi obyvateľmi nájdú aj takí, ktorí majú skúsenosť s nemeckým jazykovým prostredím, zväčša majú nejakú pracovnú skúsenosť vo Viedni, alebo nejakom inom meste. Ani jazykovo vybavený človek však nemusí prekonávať jazykovú bariéru s ľahkosťou, v tomto prípade sa problémom stáva silný akcent miestnych obyvateľov, ktorý odlišuje ich spôsob vyjadrovania od spisovného jazyka používaného vo väčších mestách. Ilustráciou miery používania dialektu v lokalite môže byť skúsenosť mojej respondentky, ktorá ma veľmi dobrú znalosť nemčiny, študovala na vysokej škole vo Viedni. Respondentka mi porozprávala, ako sa jej dcéra rýchlo naučila v škôlke jazyk.

Tešila sa, že teraz sa už môžu spolu rozprávať aj po nemecky, často sa jej ale stáva, že ju dcéra opravuje vo výslovnosti, pretože jazyk ktorý sa naučila v škôlke je poznačený dialektom a líši sa od toho, ktorý je moja respondentka zvyknutá používať. Niekoľko krát som sa tiež stretla so situáciou, keď som sa rozprávala s respondentom, ktorý vedel po nemecky, keď však prešiel okolo jeho sused a niečo mu zakričal, nemal vôbec tušenie o čom rozprával, pretože akcent mu znemožňoval porozumenie.

Aj keď podľa vyjadrení mojich respondentov, ovládanie jazyka nie je nutné k ich životu v lokalite, nie je nezvyklé, že títo obyvatelia navštevujú jazykové kurzy v Bratislave s cieľom zdokonaľiť sa v jazyku. Istá nevyhnutnosť jazyka v lokalite predsa len existuje, najväčší nápor prináša administratíva spojená so stavbou domu, prípadne registráciou v sociálnom systéme. Nemčina je teda nevyhnutná v úradnom styku, ktorý sa však po ukončení procesu stavby a príslušných registrácií obmedzí na minimum. Druhá jazyková výzva, pravidelnejšieho charakteru vyplýva z požiadavky jazykového vzdelania pre dieťa. Rodič, hoci nehovorí po nemecky, nevyhne sa komunikácií so škôlkou, alebo školou, ktorú jeho dieťa navštevuje. V prípade, že deti nenavštevujú miestne inštitúcie, alebo ak je pár bezdetný, vzhľadom na ich životný štýl zameraný na Bratislavu, prestáva byť jazyk nevyhnutnosťou spájajúcou sa s bývaním v Rakúsku. Slovenský obyvatelia pohraničia, by sa radšej ako k nemčine v komunikácií uchýľovali k angličtine, s ktorou má väčšina z nich oveľa viac skúseností. Podľa vyjadrenia týchto obyvateľov však znalosť angličtiny nie je v lokalite užitočná ani na administratívnu, ani na osobnú komunikáciu, pretože miestny obyvatelia po anglicky nevedia.

Vlastnenie nehnuteľnosti a presunutie svojho bývania do zahraničia, aj keď len niekoľko kilometrov od štátnej hranice pri silnej naviazanosti na Bratislavu so sebou prináša aj riziká. Kúpa nehnuteľnosti a zmena lokality bývania je pre väčšinu rezidentov dlhodobou záležitosťou. Ak sa na riziká pozrieme z takejto perspektívy, napriek stabilnej politickej situácii, existujú určité faktory, ktoré by mohli negatívne ovplyvniť súčasnú situáciu. Prvým faktorom je zmena režimu hranice, obnovenie hraničných prechodov, čo nie je síce priamo ekonomicky likvidačný faktor, môže však do značnej miery znepříjemniť každodenné cestovanie do mesta za prácou. Druhým možným rizikom by bol rozpad menovej únie, návrat k štátnej mene a tým pádom by do každodenného života pribudla potreba dvoch rôznych peňažných mien. To že tento stav sám o sebe nie je prekážka sa ukazuje v Maďarských pohraničných obciach kde žije veľa Slovákov, aj napriek tomu, sa

na Slovensku a v Maďarsku oficiálne používajú iné meny, obyvatelia sa prispôbili a Euro je neformálne akceptované.

Najväčšie riziko, ktoré so sebou prináša bývanie v inom štátnom systéme ako je ten, na ktorý sa viaže získavanie príjmov pre rodinu je možnosť, že v budúcnosti by mohlo dôjsť k ekonomickým zmenám, ktoré by narušili súčasné pomerne porovnateľné hospodárenie medzi krajinami, aj keď slovenské platy sú oproti rakúskym nižšie. V prípade ak by sa ekonomická situácia jednej krajiny, v tomto prípade Slovenska zmenila tak, že by sa príjmom získaným na Slovensku nedali vykryť náklady ktoré vznikajú Rakúsku, dostali by sa takýmto spôsobom fungujúci občania do náročnej finančnej situácie.

V dnešnej dobe je situácia medzi krajinami stabilná a žiadne priame komplikácie vyplývajúce z cezhraničnej rezidenčnej mobility nehrozia, je potrebné si uvedomiť, že riziká oproti suburbanizmu v rámci jednej krajiny sú v tomto prípade vyššie a hoci sa nemusí vyplniť žiadny katastrofický scenár, súčasný, takmer ideálny stav nemusí do budúcnosti pretrvať.

3. Terénny výskum, metódy a metodológia

Praktická časť tejto práce je založená na terénnom výskume, ktorý sa uskutočnil v letných mesiacoch v roku 2010. Za jeho hlavnú lokalitu som si zvolila jednu z rakúskych pohraničných obcí, s početnou slovenskou menšinou, obec Kittsee. Výskumnú vzorku, na ktorú som sa sústredila tvorili Slováci, ktorí si tu v priebehu posledných niekoľkých rokov zakúpili nehnuteľnosť a trvalo v nej žijú.

3.1. Charakter výskumu

Pre realizáciu môjho výskumného projektu som vychádzala z predpokladu, že pri časovom ohraničení jedného až dvoch mesiacov, ktoré som mala možnosť stráviť v teréne a pri charaktere otázok, ktoré som chcela výskumom zodpovedať, je vhodnejšie pracovať s menšou skupinou informátorov, pričom som sa zamerala na získanie čo najväčšieho počtu dát pre túto skupinu.

Z toho som tiež vychádzala pri výbere výskumných techník. Najviac som využívala kvalitatívne techniky, zúčastnené pozorovanie a neštruktúrované interview, pri niektorých rozhovoroch som mala dopredu pripravené otázky, takéto rozhovory mali pološtruktúrovaný charakter.

Doplňujúce dáta, ako napríklad počet obyvateľov slovenskej národnosti v oblasti a jeho vývoj v posledných rokoch, som získala zo štatistických údajov Rakúskeho štatistického úradu, tiež som absolvovala 2 pološtruktúrované rozhovory s obyvateľmi starej Petržalky, ktoré slúžili na zmapovanie vzťahu medzi Bratislavou a obcou Kittsee a jeho historického vývoja.

Poslednú sadu dát, tvoria články zo slovenských novín a časopisov z obdobia posledných 4 rokov, ktoré sa zaoberajú migráciou slovenských obyvateľov do rakúskeho pohraničia a tiež s nimi spojené internetové diskusie, kde prispievatelia anonymne vyjadrujú svoje názory k téme. Tieto dáta mi pomohli vytvoriť si širší pohľad na dlhodobjší vývoj tohto javu, hlavne prostredníctvom starších článkov, a tiež pozorovať akými spôsobmi tento jav smerom k Slovákom prezentujú média. V internetových diskusiách som si všimla, akým spôsobom o výhodách a nevýhodách uvažujú diskutujúci, aké dôvody, prečo by sa nepresťahovali, prípadne prečo je určite dobré sa do Rakúska presťahovať uvádzajú.

3.2. Výskumná vzorka

Ako som už uviedla, za výskumnú vzorku som si zvolila skupinu Slovákov, ktorí majú trvalý pobyt v lokalite a prisťahovali sa v priebehu posledných pár rokov. Do vzorky som nezahrnula domácich obyvateľov, Rakúšanov, a to z niekoľkých dôvodov. Pre mňa ako výskumníka by bolo časovo náročnejšie preniknúť do komunity miestnych obyvateľov, pretože nemám žiadne kontakty, ktoré by som mohla nasledovať a ktoré by mohli urýchliť proces získavania dôvery v komunite. Medzi Slovákami som dokázala takéto kontakty použiť, čo mi značne uľahčilo prístup k respondentom. Ďalším problematickým bodom pri výskume medzi miestnymi obyvateľmi je z môjho hľadiska jazyková bariéra, ktorá je ešte prehĺbená dialektom, ktorý títo obyvatelia používajú. Zaradenie domácich obyvateľov do výskumu by bolo určite veľmi prínosné, v prípade, ak by som sa chcela zamerať viac na dopad tohto druhu migrácie na miestnu komunitu a to ako tento proces vnímajú miestni obyvatelia. Takýmto rozšírením by ale môj výskum presahoval časové možnosti, ale aj rozsah tejto práce, verím však, že aj vďaka tejto práci sa aj pohľad miestnych obyvateľov stane predmetom budúceho vedeckého výskumu.

Do výskumnej vzorky som zaradila obyvateľov obce Kittsee, ktorí majú v lokalite trvalý pobyt, do oblasti sa presťahovali v období posledných 5 rokov a ich predchádzajúce bydlisko bola Bratislava. Všetci moji respondenti vlastnia v obci nehnuteľnosť, v ktorej trvalo bývajú.

Vzorku respondentov tvorili prevažne mladé rodiny, alebo bezdetné páry. Celkovo sa na výskume podieľalo 15 informátorov. Z nich 3 rodiny mali špecifickú pozíciu, kľúčových informátorov, a stretnutia s nimi tvoria najväčšiu časť dát. S týmito rodinami som bola v najužšom kontakte, trávila som s nimi najviac času. Každá s týchto rodín žije v inom druhu bývania (nový dom, starý dom, družstevný byt), vďaka čomu som bola schopná porovnávať, ako sa druh bývania a lokalita v rámci obce odrážajú na každodenných životných situáciách.

3.3. Priebeh výskumu

Výskum som uskutočňovala pomocou zúčastnených pozorovaní v teréne. Pozorovania prebiehali hlavne vo verejných priestoroch obce, ako parky, obchody, škola, škôlka,

centrum obce, kde som mohla pozorovať interakcie medzi obyvateľmi a tiež nadväzovať kontakty s respondentmi a tiež na neformálnych návštevách u informátorov.

Moje návštevy u informátorov boli zväčša dopredu dohodnuté a všetci informátori boli hneď na začiatku oboznámení s mojím výskumným zámerom. Pološtrukturované a štrukturované rozhovory prebiehali zväčša neformálne, často sa týkali tém, ktoré informátori práve aktuálne riešili vo vzťahu k ich pobytu v lokalite. Tiež som mala pripravený zoznam doplňujúcich otázok, na ktoré som sa mohla počas rozhovoru opýtať. Rozhovor som zaznamenávala prostredníctvom poznámok počas jeho priebehu, po ukončení stretnutia s respondentom som do poznámok doplnila dodatočné širšie záznamy, ktoré som si nestihla, alebo nemohla zapísať počas stretnutia. Pri výskume som nepoužívala nahrávanie, hlavne z toho dôvodu, že som sa snažila o zachovanie neformálnej atmosféry a tiež, že povaha rozhovorov s informátormi bola často veľmi osobná. Na základe týchto charakteristík som mala pocit, že prítomnosť nahrávacieho zariadenia by mohla na mojich informátorov pôsobiť rušivo, čo potvrdila aj moja skúsenosť, keď som aj pri jednom doplňujúcom interview nahrávacie zariadenie použila, informátor ma často prosil, aby som jednotlivé osobné časti nezaznamenávala.

Časť zúčastneného pozorovania v lokalite netvorili priamo stretnutia s respondentmi, ale pozorovanie vybraných verejných priestorov lokality, kde som predpokladala, že môžem pozorovať interakcie medzi prisťahovalcami a miestnymi obyvateľmi. Počas môjho výskumu sa mi vďaka mojim respondentom podarilo navštíviť materskú škôlku aj miestnu školu, kde som sa zúčastnila slávnosti pri príležitosti ukončenia školského roka.

3.4. Výskumná lokalita

Za svoju hlavnú výskumnú lokalitu som si zvolila obec rakúsku Kittse, ktorej obyvatelia tvorili prevažnú časť respondentov. Počas výskumu som sa však mala možnosť rozprávať aj s obyvateľmi susednej obce Berg, a jedno interview sa odohralo v ďalšej prihraničnej obci Wolfsthal. Podrobnejšie sa lokalite a jej charakteristike venujem v druhej kapitole.

3.5. Analýza dát

Zozbierané dáta, ktoré mali kvalitatívny charakter som analyzovala za čiastočného využitia metódy Grounded theory. Pri analýze som postupovala nasledovne:

Dáta z terénneho denníka, novinových článkov a diskusií som kódovala tak, že som z výpovedí respondentov a poznámok vytvárala rôzne relevantné kategórie, ktoré som neskôr zoradila do databázy kategórií, pričom som pri každej z kategórií vyznačila, kde sa nachádza v terénnom denníku, aby som ju neskôr vedela zaradiť do celkového kontextu situácia a respondenta.

Keď som mala všetky svoje dáta zoradené do jednej širokej databázy, postupne som ju prechádzala a kategórie som zlučovala do jednotlivých všeobecnejších domén.

- Na základe analýzy som vytvorila tieto domény: vzťah mesto – vidiek, medzi etnické vzťahy, sociálne vzťahy, integrácia, izolácia, kultúrne odlišnosti, jazyková bariéra, hranica, charakter oblasti, naviazanosť na mesto, ekonomické výhody, kriminalita.

Pri písaní praktickej kapitoly tejto práce som analyzovala kategórie zahrnuté v jednotlivých doménach, porovnávala som ich navzájom a priradzovala som ich do kontextu. Snažila som sa o pochopenie vzťahu respondentov a ich výpovedí k jednotlivým témam týchto domén. Výsledky tejto analýzy sú zhrnuté v nasledujúcej kapitole.

4. Slováci v rakúskom pohraničí

4.1. Cezhraničná migrácia a suburbanizácia

Prvá téma, pri ktorému by som sa chcela v tejto časti zastaviť, je otázka, prečo tento druh rezidenčnej migrácie považujem za prepojený so suburbanizáciou. Na začiatok sa teda zameriam na charakteristicky, ktoré má skúmaná cezhraničná migrácia spoločné so suburbánnymi procesmi opísanými v teoretickej časti .

Hlavná črta, ktorou sa migrácia Bratislavčanov do rakúskych pohraničných oblastí zaraďuje k suburbanizmu, aj napriek jej cezhraničnému charakteru, je silná naviazanosť novo prichádzajúcich obyvateľov na Bratislavu, ktorú si obyvatelia uchovávajú aj po presťahovaní. Za naviazanosť pritom nepovažujem len každodenné dochádzanie aspoň jedného člena rodiny do pracoviska, ktoré sa nachádza v Bratislave, ale aj dochádzanie do mesta s cieľom rôznych voľnočasových, sociálnych a iných aktivít.

Cieľom niekoľkých nasledujúcich odstavov je popísať spôsoby ktorými sa toto puto s mestom udržuje a tiež dopady, ktoré má každodenné dochádzanie do Bratislavy na životy presťahovaných obyvateľov.

Keďže za suburbanizačnú označujeme takú migráciu, pri ktorej dochádza k zachovaniu základných návykov spojených so životom v meste, aj túto cezhraničnú migráciu môžeme označiť za suburbanizačnú v prípade, ak sa u výskumnej vzorky prejavia tieto návyky v silnom nasmerovaní ich aktivít na Bratislavu aj napriek zmene bydliska do vidieckeho prostredia susedného štátu.

Sila závislosti novo prisťahovaných obyvateľov od mesta, ktoré opustili, sa v prípade obyvateľov rakúskeho pohraničia prejavuje napríklad v tom, akú dôležitú úlohu pre nich zohráva možnosť rýchleho a priameho prepojenia oblasti kde bývajú, s mestom. Veľkú tému v rámci mojich rozhovorov s respondentmi tvorili diskusie o najkratšej prepojovacej ceste medzi Bratislavou a obcou, ktorá je ale určená len pre chodcov a cyklistov a nie je možné ju legálne použiť na prechod autom. Napriek tomu veľká časť obyvateľov, ktorí pracujú v Bratislave hľadajú rôzne spôsoby, ako tento zákaz obísť, prípadne cestu použijú, aj napriek riziku sankcie. Nepoužitelnosť najkratšieho cestného spojenia pre automobilovú dopravu, je terčom kritiky mnohých Slovákov, ktorí sa snažia vyvinúť tlak na miestnu samosprávu, aby došlo k legalizovaniu jej použitia. Dôvod, prečo je cesta uzavretá aj

napriek zvyšujúcemu sa počtu Slovákov v oblasti je predmetom mnohých dohadov a klebiet. Nezájem domácich obyvateľov o otvorenie tejto cesty je výsledkom ich slabého kontaktu s Bratislavou. Domáci obyvatelia na rozdiel od novo prichádzajúcich nie sú ovplyvnení suburbánnymi procesmi pôsobiacimi z Bratislavy, nemajú teda potrebu udržiavať infraštruktúrne prepojenia týmto smerom.

Ako ďalšie potvrdenie toho, že v tomto prípade ide o suburbánne procesy, sa ukazuje oblasť zamestnania. Tu môžeme pozorovať, že u žiadneho z mojich respondentov nebola označená pracovná príležitosť v novej lokalite, za motiváciu k sťahovaniu. Všetci respondenti pokračovali v predošlých pracovných pozíciách, zmena nastala jedine v potrebe dlhšieho dochádzania a nevyhnutnosti každý deň sa najmenej dva krát presunúť z jedného štátu do druhého. Špecifická situácia v rámci zamestnania nastala u jednej respondentky, ktorá predtým pracovala vo Viedni, kam dochádzala z Bratislavy, ale teraz by sa rada zamestnala niekde bližšie svojho bydliska, stále v rámci Rakúska a tiež u jedného respondenta, ktorý v čase výskumu nemal stabilné zamestnanie v Bratislave a popri hľadaní sa zameriaval aj na príležitosti v lokalite. Tieto dva príklady sú veľmi špecifické a tvoria skôr výnimky z pravidla. Vo všeobecnosti však môžeme povedať, že počas výskumu nebolo zaznamenané sťahovanie, ktorého motiváciou bolo získanie pracovného miesta v oblasti. Vyskytujú sa tu tiež prípady, v ktorých sťahovanie znamená kompromis, ak jeden z partnerov pracuje v Bratislave a druhý vo Viedni, bývanie v pohraničí znamená umiestnenie bydliska medzi tieto dva mestá. Ale aj takéto prípady by sme mohli označiť za suburbanizmus, pretože ani tu nedochádza k previazaniu miesta výkonu práce a miesta bývania.

Okrem pracovných príležitostí sa naviazanosť na Bratislavu prejavuje aj vo voľnočasových aktivitách obyvateľov. Tieto sú často prepojené s už spomenutou pracovnou oblasťou. Keďže sa pracovný deň väčšiny obyvateľov odohráva priamo v Bratislave, pridávajú sa k nemu aj iné, na to nadväzujúce aktivity obyvateľov.

Takto svoj deň v Bratislave opísal jeden môj respondent:

„Po práci idem ešte nakúpiť, keď dlhšie čakám na manželku, zbehnem si do fitka.“

Na tejto výpovedi respondenta vidno všeobecný trend, že ľudia pracujúci v Bratislave organizujú svoj čas tak, aby ich voľnočasové aktivity nadväzovali na pracovný deň strávený v meste.

Ďalšou oblasťou v ktorej sa prejavuje vzťah k mestu je neochota meniť zabehané návyky, ktoré si obyvatelia vytvorili počas svojho pobytu v meste. Keďže mojich respondentov tvorili hlavne rodiny s deťmi, tento faktor sa prejavoval napríklad na zachovaní predošlých vzťahov v oblasti zdravotnej starostlivosti o deti. Žiadny z mojich respondentov nemal potrebu vymeniť detského lekára, ktorého so svojimi deťmi pravidelne navštevoval v Bratislave, za niekoho bližšie k ich súčasnému bydlisku. Prestávanie sa nevytvorilo dostatočný tlak na to, aby sa k takejto časovo náročnej zmene podujali. Tento druh vzťahu môže rovnako dobre fungovať aj po zmene bydliska, v prípade, ak vzdialenosť dochádzania neprekročí kritickú hranicu, čo sa v tomto prípade neudialo. Vzťahy zahrňujúce lekársku starostlivosť ako napríklad detský lekár, zubár a iné, ostali u všetkých respondentov nezmenené. Pri vyhľadávaní lekárskej starostlivosti slovenskí obyvatelia v rakúskom pohraničí cestujú do Bratislavy, aj napriek tomu, že priamo v obci, kde žijú, sa nachádza nemocnica.

Jedným veľmi praktickým faktorom, ktorý prispieva k tomu, že sa veľká časť aktivít slovenských obyvateľov v pohraničí aj po presťahovaní odohráva v Bratislave je jednoducho to, že dostupnosť akýchkoľvek voľnočasových činností v pohraničných obciach je veľmi slabá. Vidiecke prostredie rakúskeho pohraničia nemôže v žiadnom prípade konkurovať mestu a jeho pestrej ponuke aktivít vo všetkých smeroch.

„Dala by som dcéru na nejaký krúžok aj tu v našej dedine, ale tu nič nie je, iba hudobná“

Tak sú obyvatelia, ktorí majú záujem o pestrejšie športové, kultúrne, vzdelávacie a iné aktivity pre seba a svoje deti, nútení hľadať mimo svojho bydliska. Do úvahy prichádzajú väčšie mestá na rakúskej strane a samozrejme Bratislava. Konečná voľba, vo všetkých mnou zachytených prípadoch padla na Bratislavu. Hlavný dôvod je aj v tomto prípade praktickosť. Keď už niektorí členovia rodiny do Bratislavy chodia pravidelne, je to jednoduchšie na organizáciu. Vozit' dieťa na krúžok do mesta, ktoré je iným smerom, ako Bratislava by pre rodičov predstavovalo zbytočnú komplikáciu.

Posledná oblasť, v ktorej sa prejavuje silný vzťah k mestu sú sociálne vzťahy novo prichádzajúcich obyvateľov. Priateľské, príbuzenské a komunitné vzťahy boli u mojich respondentov jednou z príčin, prečo často cestujú do Bratislavy. Rovnako ako v prípade lekára, ani v tomto prípade sa nevytvára dostatočný tlak, ktorý by týchto obyvateľov nútil prerušiť staré kontakty a hľadať si nové. Obyvatelia sa môžu aj po presťahovaní rovnako

dobre stretávať s priateľmi pri aktivitách v meste. Vzdialenosť tiež nepredstavuje prekážku pre vzájomné navštevovanie sa. Vytváranie nových sociálnych vzťahov si vyžaduje veľa času a energie, v prípade, že sa staré vzťahy neprerušia, nie je pre väčšinu obyvateľov dôležité poznať ľudí v lokalite kde bývajú.

Tieto, a zrejme aj iné drobné faktory spôsobujú, že mestskí obyvatelia nie sú nútení po presťahovaní sa do vidieckej oblasti meniť svoje návyky spojené s mestským životným štýlom. To, že zmena bydliska z mestského na vidiecke prostredie, ale tiež zmena trvalého bydliska na územie iného štátu, sa neprejavili na niektorých základných návykoch mojich respondentov považujem za potvrdenie toho, že túto migráciu môžeme spájať so suburbánnymi procesmi.

4.2. Dôsledky migračných tokov na sociálne vzťahy v kultúrnej a jazykovo zmiešanej oblasti.

Na vznik a vývoj sociálnych vzťahov, ktoré chápem ako schému interakcií medzi dvomi a viacerými jednotlivcami v neformálnych situáciách a tiež formálne organizovaných zoskupeniach (Martin, 1956 s. 446) sa zameriavam preto, lebo práve tieto vzťahy sú v úzkom súvisi so zapojením sa obyvateľov do sociálneho života v mieste bydliska. Ich organizácia, prípadne absencia majú dopady na celkový charakter lokality. V prípade rakúskeho pohraničia sa usporiadanie sociálnych vzťahov môže prejavovať vo vytváraní etnicky homogénnych izolovaných oblastí, ktoré by v budúcnosti mohli byť zdrojom napätia a konfliktov.

Charakteristika suburbánného životného štýlu slovenských obyvateľov žijúcich v rakúskom pohraničí, ktorú sme uviedli vyššie má svoje dopady aj na možnosti vytvárania si nových sociálnych vzťahov v oblasti. Príkladom toho, ako sa naviazanosť na mesto odráža na vzťahoch medzi obyvateľmi v rámci lokality je správanie, ktoré som zaznamenala u viacerých mojich respondentiek, matiek na materskej dovolenke. Ak chce respondentka ísť s deťmi von do parku, nasadnú do rodinného auta a odvezú sa na detské ihrisko do Bratislavy, kam zvykli chodiť aj pred tým ako sa presťahovali. Zatiaľ, čo sa deti hrajú, sa tu môže stretnúť so svojimi kamarátkami. Na ihrisku v blízkosti ich súčasného domu totiž podľa jej tvrdenia nie sú žiadne iné deti, takže jej deti sa nemajú s kým hrať a ona sa tam nemá s kým zoznámiť. Iné deti na tomto ihrisku nie sú preto, lebo všetci novo prichádzajúci obyvatelia uprednostňujú Bratislavu a deti domácich obyvateľov sa

nepotrebnú stretávať na ihriskách, pretože ich domy majú veľké hospodárske dvory, kde môžu tráviť čas. Takýmto spôsobom verejný priestor ako ihrisko, na ktorom sa zväčša dajú nadväzovať a udržiavať vzťahy medzi obyvateľmi lokality ostáva nevyužitý a prázdny.

Pri sledovaní sociálnych vzťahov vytvárajúcich sa a fungujúcich medzi slovenskými obyvateľmi v pohraničí si túto tému rozčlením podľa hypotéz, ktoré som uviedla v úvodnej časti.

- V prvej časti sa zameriam iba na skupinu Slovákov a preskúmanie, či je vôbec možné hovoriť o ucelenej skupine. Budem analyzovať, ako sa dajú charakterizovať vzájomné vzťahy medzi Slovákami v lokalite a ako sa na nich odráža charakter prostredia a postavenie skupiny ako etnickej menšiny.
- V druhej si budem všímať aké sú vzťahy medzi skupinami, domácich – obyvateľov rakúskej národnosti, ktorí v lokalite žijú dlhodobo a novo prichádzajúcich obyvateľov – Slovákov, ktorí sa do lokality nasťahovali v priebehu niekoľkých rokov. V tejto časti sa zameriame na vzťahy medzi týmito dvoma etnickými a kultúrne odlišnými skupinami z pohľadu Slovákov.

4.3. Sociálne vzťahy medzi novo prisťahovanými obyvateľmi

Tak ako sa suburbánne prostredie odlišuje od prostredia mesta, ale aj od prostredia vidieka, Martin (1956) predpokladá, že aj sociálne vzťahy v suburbánnych komunitách sa odlišujú od tých, ktoré sa nachádzajú v iných typoch prostredia (Martin, 1956, s. 446). Podľa Martina je možné definovať určité charakteristiky, ktoré majú spoločné všetky oblasti, v ktorých prebieha suburbanizácia. Tieto charakteristiky odlišujú suburbánne komunity od iných typov prostredia a podľa Martina majú vysoký vplyv na skladbu sociálnych vzťahov. Sú to rezidenčná funkcia a ich vzdialená pozícia od mesta, vysoká miera dochádzania do mesta, veľkosť a hustota populácie. Z týchto črt prostredia podľa Martina vyplýva, že suburbánna populácia sa oproti vidieckej populácii aktívnejšie podieľa na sociálnych aktivitách v meste, čo sa odráža na ich nízkej angažovanosti v miestnej komunite. Poukazuje tiež na to, že je rozdiel v štruktúre sociálnych vzťahov medzi ľuďmi dochádzajúcimi do mesta na každodennej báze a medzi tými, ktorí do mesta necestujú. Dochádzajúci sa podľa neho menej podieľajú na neformálnych aktivitách v mieste

bydliska, viac sa zúčastňujú záležitostí v iných komunitách ako v tej, v ktorej bývajú. V dôsledku dochádzania majú ženy zvyčajne dôležitejšiu pozíciu v miestnych interakciách.

Vznik a existencia sociálnych vzťahov, v ktorých fungujú a ktoré si vytvárajú novo prisťahovaní obyvatelia zo Slovenska je v úzkom prepojení s ich životným štýlom, ako ho popisuje aj Martin a tiež postavením skupiny ako národnostnej menšiny v rámci miesta bydliska.

V prvom rade, ako bolo už spomenuté, slovenskí obyvatelia rakúskeho pohraničia do veľkej miery udržujú svoje sociálne vzťahy, ktoré nadviazali počas doby keď bývali v Bratislave. Sťahovanie sa do nového prostredia pre týchto ľudí priamo nevyžaduje prerušenie predchádzajúcich kontaktov a preto sa u nich nemusí prejavíť potreba pre vytváranie akýchkoľvek sociálnych väzieb v novom prostredí. Vzťahy, ktoré sú už vytvorené na základe práce, voľnočasových aktivít, a príslušnosti k rôznym skupinám, ako napríklad cirkevné spoločenstvá, sa nemenia, pretože tieto aktivity zostávajú zachované. Takto svoj postoj k vzťahom vyjadrila moja informátorka: *„Väčšina ľudí má dosť sociálnych kontaktov mimo, nie sú odkázaní na ľudí tam kde bývajú, ich sociálny, profesionálny a rodinný život sa odohráva inde.“*

Značná časť mojich respondentov je k ľuďom v Bratislave viazaná aj príbuzenskými väzbami. Najsilnejší vzťah, keďže ide hlavne o rodiny s malými deťmi sa v tomto prípade ukázala väzba so starými rodičmi detí, ktorí sú významnou pomocou pri rodičovskej starostlivosti.

„Manželka pochádza z Bratislavy, má tam rodičov aj súrodencov.“, *„Keď potrebujem pomôcť, idem za mamou do Bratislavy.“* alebo, *„Stále sa tu niekto zastaví aj mama aj svokra, ale ja nie som vždy doma...“*

Z hľadiska potreby a možnosti pre stretávanie sa z ľuďmi v mieste bydliska môžeme v rámci suburbanizovanej pohraničnej oblasti novo prichádzajúcich obyvateľov rozdeliť na dve časti. S inými podmienkami sa stretávame u časti mladých rodín s malými deťmi, ktorí tvoria prevažnú časť medzi prichádzajúcimi a iné potreby majú bezdetné páry.

Situáciu rodín s deťmi popíšem na príklade rodiny mojich respondentov. Rodina, ktorej sa s rastom počtu členov znižoval komfort v panelákovom byte, sa rozhodla vymeniť bývanie. Keďže ceny lepších bytov v meste sú porovnateľné s rodinným domom, po

podrobných kalkuláciách sa rozhodli pre rodinný dom v rakúskom pohraničí. Otec pracuje v Bratislave, matka je doma na materskej dovolenke. Obaja majú vysokoškolské vzdelanie. Po presťahovaní začali ich deti v predškolskom veku navštevovať miestnu škôlku, čím nevyhnutne dochádza ku kontaktom s inými slovenskými prisťahovalcami, ale aj s miestnymi obyvateľmi. Iniciátorom sociálnych kontaktov v mieste bydliska je matka detí. Manžel trávi väčšinu času v práci, domov dochádza vo večerných hodinách. Okrem času, ktorý deti trávia v miestnej škôlke, dochádza matka s deťmi niekoľko krát do týždňa do Bratislavy za rôznymi druhmi aktivít, návštevy lekára, športové aktivity a vzdelávacie aktivity pre deti, návštevy príbuzných a známych. Víkendy trávia prevažne zveľadovaním svojho novo nadobudnutého domu a jeho okolia a navštevovaním priateľov z mesta. K sociálnym kontaktom v rámci miesta bývania dochádza hlavne v rámci miestnej škôlky, kde sa prostredníctvom detí spolu stretávajú aj rodičia.

Bezdetné páry nemajú potrebu vytvárať si akékoľvek nové sociálne vzťahy v prostredí, do ktorého sa prisťahovali. Absencia sociálnych vzťahov im skôr vyhovuje, pretože miesto bývania vnímajú skôr ako miesto odpočinku, kam sa môžu utiahnuť po namáhavom dni strávenom v práci. Situácia je iná v prípade rodín s deťmi, u ktorých je oveľa väčší potenciál na nadväzovanie kontaktov v rámci nového bydliska.

Počas výskumu som sa stretla s dvomi bezdetnými párami. Všetci partneri pracujú v Bratislave. K bývaniu v Rakúsku sa dostali pri riešení svojej bytovej situácie, zhodou okolností, nikto z týchto 4 ľudí nepochádza z Bratislavy, nemajú tam žiadnych príbuzných. Do mesta sa prisťahovali na vysokú školu, neskôr si tu našli prácu a usadili sa. Niekoľko rokov po škole, keď už získali v práci dobrú pozíciu, rozhodli sa, že zmenia bývanie z prenájmu na vlastnú nehnuteľnosť. Spoločne majú aj to, že všetci vyrástli v panelákových bytoch. Jeden z párov si bývaním v Kittsee splnil túžbu vlastného rodinného domu so záhradkou, druhý pár využil možnosť samostatného družstevného bytu, ktorý v sebe spája charakteristiky bytu aj rodinného domu, nemá však súkromnú záhradu. Oba páry si v novom bývaní plánujú založiť rodiny. Okrem vzdelania, príjmovej a vekovej skupiny páry spája aj to, že vo svojom okolí nikoho nepoznajú. Svoj dom považujú hlavne za miesto, kam sa utiahnu po náročnom dni v práci. Nielen že títo ľudia sociálne vzťahy v mieste bydliska nevyhľadávajú, ich životný štýl im ani neumožňuje, aby s niekým nadviazali kontakt. Život v Rakúsku tak pre nich znamená iba priestor ich rodinného domu, občasné nákupy v potravinách a spoločné víkendové prechádzky

v okolitej prírode. Ich situácia sa pravdepodobne zmení s príchodom detí, v prípade ak manželka ostane doma na materskej dovolenke. Vytvorí sa tým priestor pre stretávanie sa s inými ženami v rovnakej situácii. Otázkou ostáva, či sa tieto vzťahy budú môcť rozvinúť v obci, v ktorej býva, alebo budú nasmerované na Bratislavu.

4.3.1 Získavanie informácií, zdieľanie skúseností

Nemôžeme však povedať, že všetci novo prisťahovaní obyvatelia nemajú záujem o nadväzovanie akéhokoľvek druhu sociálnych kontaktov. Sociálne vzťahy tu samozrejme existujú a aj napriek na mesto orientovanému životnému štýlu. Napomáha tomu niekoľko faktorov.

V prvom rade ide o zdieľanie rovnakého druhu problémov v rovnakom časovom období. Prevažná časť slovenských obyvateľov sa do oblasti prisťahovala nedávno a pri zakladaní si nového domova museli prejsť mnohými úkonmi, ktoré s tým súvisia. Orientáciu im komplikuje prostredie iného štátneho systému v ktorom sa zväčša nevedia pohybovať, preto je získavanie informácií kľúčovým faktorom pre mnohé rozhodovania.

Toto zdieľanie skúseností z komunikácie do veľkej miery vylučuje domácu populáciu, ktorá nemôže byť do výmeny informácií zahrnutá z jednoduchého dôvodu. Nemá zmysel prísť za domácimi obyvateľmi a klásť im otázky typu: Ako ste si zvykli?, Ako riešite dochádzanie?, Sú vaše deti spokojné v škôlke? Ako ste spokojní s novostavbou? Kde nakupujete?, pretože títo obyvatelia sa s týmto druhom problémov nestretávajú. Samozrejme sú otázky, ktoré miestni obyvatelia zodpovedať vedia, napríklad: Aký máte internet? Kde sa mám prihlásiť na prídavky?, to o čo sa nemôžu podeliť je skúsenosť s procesom sťahovania a vytvárania si domova, ktorú zdieľajú všetci novo prichádzajúci obyvatelia.

Medzi tieto oblasti, kde si slovenskí obyvatelia medzi sebou vymieňajú informácie, patrí aj rakúsky vzdelávací systém. Jedna moja respondentka, ktorá má deti v škôlkarskom veku, vyhľadala pomoc u iných Slovákov, ktorí majú deti navštevujúce miestnu školu. Táto rodina jej môže poskytnúť cenné informácie o prostredí, náročnosti učiva v nemeckom jazyku, nárokoch, ktoré v škole na deti majú a iných veciach spájajúcich s postavením inojazyčného dieťaťa v škole. Takéto informácie, dôležité pri rozhodovaní sa rodičov, či dajú svoje dieťa na miestnu základnú školu, najlepšie poskytnú ľudia, ktorí majú priamu

skúsenosť, teda takí čo patria do rovnakej etnickej a kultúrnej skupiny ako moji respondenti.

Vymieňanie informácií v rámci skupiny však predpokladá, že sa jednotliví členovia vedia navzájom identifikovať. Ako môže človek, ktorí sa chce prisťahovať do oblasti určiť, kto disponuje informáciami, ktoré potrebuje?

Domáci obyvatelia sa navzájom poznajú, žijú v lokalite z pravidla dlhší čas, majú v prostredí vytvorené sociálne vzťahy, poznajú ľudí, ktorí bývajú v okolí, hlavne bezprostrednom, napríklad v rovnakej časti dediny, často majú v okolí široké príbuzenské siete. Títo obyvatelia pomerne ľahko rozpoznávajú, kto je v oblasti nový. Hlavne keď sa niekto prisťahuje do už zastavanej časti dediny. Novo prichádzajúci takéto rozlišovacie schopnosti nemajú, nevedia určiť, kto je v prostredí domáci a kto patrí do rovnakej skupiny ako oni. Preto sa musia orientovať podľa určitých špecifických rozlišovacích znakov. Najlepšie fungujúci znak sa v tomto prípade stalo auto zaparkované pred domom. Nie je potrebné vidieť, ani hovoriť s obyvateľmi na to, aby každý zistil, že v dome býva rodina Slovákov. Stačí keď vidieť, že majú pred domom zaparkované auto so slovenskou poznávacou značkou, to isté platí aj naopak o Rakúšanoch. Poznávacia značka auta je pomerne stabilný indikátor, pretože prichádzajúci obyvatelia svoje autá neprehlasujú na rakúsky systém, v ktorom sú ceny poistného značne prevyšujúce to, čo musia platiť za auto nahlásené na Slovensku.

Ako som uviedla, najjednoduchší spôsob ako prísť k potrebným informáciám je pre Slovákov nájsť niekoho, kto už má za sebou nejakú skúsenosť a svoje otázky mu predostrieť. Takýmto spôsobom navzájom vyhľadávajú ľudia v podobnej situácii. Existujú rôzne spôsoby, ako sa kontaktovať, od neosobných poradní na internete, cez skupiny v sociálnych sieťach až po osobný kontakt. Záujemcovia tak môžu predostierajú svoje otázky: „*Ako ste riešili ...?*“ nejakej kompetentnej osobe.

Blízko domu mojej informátorky sa nachádza prázdny pozemok, ktorý jeho miestny majiteľ ponúkli na predaj. Takýto pozemok upútal hlavne záujemcov zo Slovenska. Kúpa pozemku je nemalá investícia, ktorú si treba dobre rozmyslieť a tak sa nejeden z nich vybral na miesto, obhliadnuť si situáciu. Vidieť miesto, kde by jedného dňa mal stáť dom je dôležité, ale v každom prípade niekoľko minútová obhliadka neposkytne dostatok informácií o susedstve a prípadných problémoch, ktoré by sa mohli v súvislosti s miestom

vynoriť, keď už bude na zvrátenie rozhodnutia neskoro. K takýmto informáciám sa ale dá prísť veľmi rýchlo, hlavne keď je len niekoľko metrov od pozemku pri novom dome na druhom konci ulice zaparkované auto so slovenskou poznávacou značkou.

Takýmto spôsobom sa z mojej informátorky, ktorá trávi pomerne veľa času doma, lebo je s deťmi na materskej dovolenke, stala informátorka pre záujemcov o bývanie v lokalite. Aj v tomto prípade sa ukazuje, že nie je lepší zdroj informácií ako niekto, kto má za sebou skúsenosť a je ochotný sa o ňu podeliť. Takto sa majiteľke domu podarilo zoznámiť aj s ľuďmi, ktorí pozemok nakoniec kúpili. Pozvanie na návštevu ochotne prijali, veď majú toľko vecí o ktorých sa môžu rozprávať. Na základe rovnakej skúsenosti sa teda môžu vyvinúť pevné susedské vzťahy. Rozpoznanie tejto skúsenosti by však nebolo možné, keby záujemca o pozemok nevedel túto skúsenosť u majiteľov domu identifikovať, veď v okolí stojí niekoľko nie veľmi starých domov. Zásadnú úlohu v tomto prípade hrá poznávací značka auta, ktorá umožňuje okamžité a presné zaradenie obyvateľov domu do rovnakej etnickej skupiny a teda priradiť im potrebnú skúsenosť, a tiež rovnaký dorozumievací jazyk.

Počas môjho výskumu som mala možnosť zúčastniť sa jedného takéhoto rozhovoru „cez plot“ so záujemcom o pozemok. Tento človek sa pýtal na miesto, dostupnosť, ako sa tam býva. Zaujímal sa aký je život v lokalite naozaj, uvedomoval si totiž že: *„máme predsudky,... aj voči takémuto druhu domu, aj voči Rakúsku...“* Tieto predsudky sa zakladajú hlavne na nedostatku priamych informácií. Pri prekonávaní takýchto predsudkov je najlepšie spoľahnúť sa na vlastnú skúsenosť, v prípade, že ju nemáme, je potrebné nájsť niekoho, kto nám ju môže dôveryhodne sprostredkovať, v tomto prípade, môže hľadané informácie poskytnúť osoba, ktorá už v tomto prostredí býva.

Ako ďalší prvok, ktorý prispieva k vytváraniu kontaktov medzi novými obyvateľmi okrem zdieľania skúsenosti presťahovania sa, patrí aj zdieľanie rovnakého životného štýlu. Novo prichádzajúci obyvatelia sú do hĺbky urbanizovaní (Whitney, 1948, s. 48,) ľudia strednej triedy, prevažne rodiny s deťmi, aj na tomto spoločnom základe je možné aby sa obyvatelia spoznávali.

4.3.2 Porovnanie suburbánneho prostredia v rámci štátu a cezhraničnej rezidenčnej migrácie.

V čom je teda odlišnosť tohto suburbánneho prostredia a možností na vytváranie vzťahov v rámci skupiny novo prisťahovaných obyvateľov v porovnaní s iným mestským satelitom, v rámci územia Slovenska? Prečo je možné, aby sa v tomto prípade sociálne vzťahy vytvárali aj napriek nasmerovaniu na mesto, hoci sa v podobných obciach na Slovensku tieto vzťahy vytvárajú len vo veľmi slabej miere?

Môžeme povedať, že spoločná skúsenosť, ktorá podporuje vytváranie vzťahov v tomto prípade, nefunguje v prípade iných satelitov, ktoré nie sú lokalizované za štátnou hranicou? Ak áno, prečo je to tak?

Potenciál k vytvoreniu skupiny novo prisťahovaných obyvateľov je oveľa vyšší v tomto špecifickom prostredí v porovnaní s „tradičnou“ satelitnou oblasťou. Deje sa tak hlavne z toho dôvodu, že skúsenosť presťahovania sa do iného národného štátu, ako je ten v ktorom sme doteraz fungovali je v porovnaní s presťahovaním sa z mesta do jeho zázemia v rámci jedného štátu neporovnateľne komplexnejšia a náročnejšia záležitosť. Presťahovanie sa z Bratislavy napríklad do Mariánky je oveľa jednoduchšie čo sa týka štátnej administratívy, ale aj zorientovania sa na trhu s bežnými službami. Potrebné informácie sú dostupné v zrozumiteľnom jazyku, mnohé veci nie je nevyhnutné meniť (napríklad trvalý pobyt), s prípadnými otázkami môže pomôcť niekto z vašich známych. Navyše, veľa vecí vieme explicitne, pretože sme sa s nimi v živote už stretli. Oveľa komplexnejšia situácia však nastáva v prípade sťahovania sa do zahraničnej lokality, kde je dôležité aktívne si vyhľadať množstvo informácií, ktoré sú v nie každému zrozumiteľnom jazyku.

A tak otázka ako napríklad, či je v dedine dostupná kanalizácia môže byť zmysluplná v prípade ak sa ju pýtate na Slovensku, ale môžete ňou vyvolať úsmev na tvárach domácich obyvateľov v Rakúsku, ako sa to stalo mojej respondentke. Neznalosť administratívneho a kultúrneho kontextu v tomto prípade spôsobuje, že sa aj napriek tomu, že obyvatelia neprerušia sociálne vzťahy, ktoré mali vytvorené pred sťahovaním sa do lokality, vytvára priestor na vzájomné kontakty medzi novo prichádzajúcimi obyvateľmi.

Zásadným rozdielom medzi väčšinou satelitných oblastí na Slovensku a v týmto konkrétnom prostredí tiež tvorí postavenie etnickej menšiny. V kontexte mojej

výskumnej vzorky tvorí etnicita dôležitý základ pomocou ktorého sa novo prichádzajúci obyvatelia môžu mobilizovať a zasadzovať za svoje záujmy. Etnicita je pojem, pomocou ktorého sa vedia prichádzajúci obyvatelia sformovať do jednej skupiny v prípade ak je to potrebné.

V mojom výskume respondenti s etnicitou pracovali v mnohých kontextoch, hlavne pokiaľ išlo o vymedzenie sa voči domácim obyvateľom. Otázke etnicity a toho ako s ňou novo prisťahovaní obyvatelia narábajú sa preto budem viac venovať v nasledujúcej časti zameranej na medzi skupinové vzťahy.

Ak chceme hovoriť o porovnávaní v sociálnych vzťahoch v satelitných dedinách, je náročné vybrať zo štúdií suburbanizmu na Slovensku také, ktoré sa zaoberajú aj touto témou. Jedna takáto štúdia venujúca sa suburabnizácií v okolí mesta Prešov (Lukáčová, 2007) poukazuje na „vysokú mieru separácie, individualizmu a citlivosti na súkromie,.. Následne i nadväzovanie susedských vzťahov a vzťahov v rámci obce je značne sťažené.“ (Lukáčová, 2007, s.713). Autorka ukazuje, že „34 % rezidentov uvádza, že takmer vôbec nepozná obyvateľov obce, má s nimi neutrálny vzťah, prípadne pozná iba susedov. Pre 36 % rezidentov suburbánnej zóny je vytváranie a udržiavanie vzťahov v rámci komunity málo dôležité resp. irelevantné.“ (Lukáčová, 2007, s. 714). V štúdií sa tiež konštatuje, že v skúmanej komunite: “ dochádza k narastaniu miery separácie, individualizmu a straty kohézie komunity.“ (Lukáčová, 2007, s. 714) . Aj keď tieto údaje nie sú dostatočné na vytvorenie komplexného porovnania týchto rôznych suburbanných prostredí, vo všeobecnosti sa za dôsledok suburbanizácie považuje vzrast individualizmu, strata sociálnej súdržnosti a oslabovanie občianskej spoločnosti (Sýkora, 2002, s. 15).

Špecifickosť suburbánneho prostredia v zahraničí však spočíva v tlakoch, ktoré tu pôsobia. Napríklad neznáme prostredie, hľadanie informácií, ale tiež pocit príslušnosti k jednej skupine vytvára lepšie predpoklady pre vzájomné vzťahy v rámci skupiny prisťahovaných obyvateľov.

4.4. Sociálne kontakty medzi skupinami

V tejto časti sa zameriam na vzťahy medzi domácimi obyvateľmi, ktorí sú prevažne rakúskej národnosti a novo prichádzajúcimi obyvateľmi so Slovenska. Sústredím sa hlavne

na situácie, kde sa predpokladá, že bude dochádzať ku vzájomným kontaktom a pozriem sa na to, ako ich vníma slovenská časť miestnej populácie.

4.4.1. Susedstvo

Ako už bolo uvedené, životný štýl respondentov im umožňuje aj napriek zmene bydliska, zachovať si sieť sociálnych vzťahov, v ktorých fungovali aj pred svojim presťahovaním sa do Rakúska. Početné návštevy mojich respondentov u ich priateľov v meste a ľudí z mesta u nich sú dôležitou súčasťou ich sociálneho života.

Sociálne vzťahy novo prisťahovaných obyvateľov si zachovávajú mestský charakter. Ich základom nie je susedstvo – lokálna blízkosť, ale komunita – teda spoločné záujmy, ktoré spájajú ľudí nezávisle od miesta bydliska (Sýkora, 2002. s 40).

Aj keď sa moji respondenti necítili veľmi adaptovaní do prostredia, istý záujem o susedov u nich pretrváva. Zväčša mali prehľad o tom, kto býva v okolitých domoch, aj keď so susedmi nemali hlbšie vzťahy, reagujú na seba aspoň pozdravmi.

To, aké majú novo prisťahovaní obyvatelia sociálne kontakty či už s miestnymi, alebo aj v rámci skupiny Slovákov závisí od viacerých faktorov, ako napríklad spôsob bývania, ktorý si zvolili a ich zaradenie sa do miestnych inštitúcií, ako škola a škôlka.

4.4.2. Spôsob bývania

Jedným z primárnych miest, kde dochádza k premiešavaniu domácej a novo prichádzajúcej skupiny je miesto spojené s bývaním, v tomto prípade zväčša rodinným domom. Budem sa zaoberať tým, ako sa spôsob bývania odráža na možnosti kontaktov medzi obyvateľmi lokality, pričom môj hlavný dôraz bude na kontakt medzi národnostnými skupinami.

Realitný trh v oblasti, ktorý je základom pre vytvorenie nového bývania, je postavený predovšetkým na záujme o pozemky a ich trhových cenách. Veľká časť z novo prichádzajúcich obyvateľov má záujem o kúpu pozemku a nasledovnú vlastnú výstavbu rodinného domu podľa svojich potrieb. Nie všetky pozemky však prinášajú rovnaké možnosti pre budúce budovanie sociálnych vzťahov v lokalite. V závislosti od jeho umiestnenia sa odvíja to s kým jeho majitelia prichádzajú do kontaktu. Pozemok v dedine, ktorý predtým plnil účel záhrady, alebo marhuľového sadu, nachádzajúci sa v rámci existujúcej zástavby starších domov bude ponúkať iné možnosti na vytvorenie vzťahov so

susedmi, ako pozemok na okraji dediny, ktorý je jeden z viacerých čerstvo uvoľnených pozemkov, kde sa v rovnakom čase rozbieha výstavba.

Ak si nejakí novo prichádzajúci Slováci kúpia predtým stavebne nevyužitý pozemok, alebo už starší rodinný dom, ktorý je umiestnený v obci, v ktorého susedstve sú buď rodinné domy s farmárskymi dvormi, alebo nejaké ovocné sady, je možné, že takýto dom, buď nebude mať priamych susedov, alebo že títo susedia budú starší obyvatelia, alebo sa ich socioekonomický status bude značne odlišovať. Tieto predpoklady znižujú možnosti vzniku bližších susedských vzťahov, vytvárajú však možnosť na etnické premiešavane oblasti, keďže sa novo prichádzajúci obyvatelia zaradujú do už vytvorených štruktúr. Napríklad moji respondenti, ktorí si kúpili starý rodinný dom v zastavanej časti dediny, kde žijú prevažne miestny obyvatelia. Respondentka sa sťažovala na nedostatok príležitostí stretnúť sa s hocikým zo susedov. „*Vedľa nás býva len nejaký starší pán, vôbec nechodí von, z okolitých domov nikoho nepoznám.*“. V prípade, ak sa obyvatelia stretávajú dochádza v tomto druhu zástavby k vytváraniu vzťahov naprieč skupinami. Respondenti, ktorí si upravujú záhradu, ktorá bola pred tým marhuľovým sedom, trávajú čas vonku v okolí svojho domu, prichádzajú do kontaktu so susedmi, ktorí idú okolo a zaujímajú sa o to čo práve robia.

Keď však hovoríme o pozemku, alebo dome situovanom v rámci novo sa rozvíjajúcej výstavby na okraji obce, kde sú primárnymi záujemcami o kúpu Slováci, situácia je diametrálne odlišná. Dom na takomto pozemku bude v dohľadnom čase obklopený niekoľkými rodinnými domami. V týchto budú pravdepodobne bývať mladé rodiny Slovákov veľmi podobného socioekonomického statusu. Táto situácia umožňuje vytvorenie veľmi dobrých podmienok na fungovanie susedského spoločenstva. Tento postoj zastáva aj moja respondentka „*máme so susedou veľmi dobré vzťahy, stali sa z nás kamarátky. Máme deti v rovnakom veku, spája nás, že obe pracujeme v zdravotníctve...*“

V tomto prípade, ak si novo prisťahovalci zvolia dom v práve postavenej štvrti, alebo radovej zástavbe niekoľkých domov, je pravdepodobné, že sa v rámci obytného komplexu vytvorí susedstvo s nadštandardnými sociálnymi vzťahmi. Povedané slovami mojej informátorky bývajúcej v takomto druhu tesnej domovej zástavby: „*Vidíme si tu navzájom do kuchyne.*“ Nevýhodou tohto druhu bývania je, že sa popri nadštandardných susedských vzťahoch vytvárajú etnicky homogénne štvrte. V týchto častiach obce nedochádza ku

žiadnemu kontaktu medzi miestnou a novo prichádzajúcou populáciou. Medzi niektorými mojimi respondentmi sa pre takúto zástavbu už udomácnil výraz, „slovenské geto“.

Tieto rozdielne východiskové pozície si uvedomujú aj novo prisťahovaní obyvatelia. Takto situáciu opísala jedna moja respondentka: „*Výhodou toho, že bývame v novo vznikajúcej štvrti je, že tu všetci začínajú, nikto nie je už začlenený do komunity. Prísť do stredu dediny je oveľa náročnejšie na vzťahy, trvá to dlhšie, kým sa človek zoznámi.*“

Posledným druhom bývania, do ktorého prichádzajú noví obyvatelia sú nájomné byty v bytovkách, Genossenschaft Wohnungen, tzv. družstevné byty, ktoré obývajú slovenskí aj rakúski obyvatelia. Na tento druh bývania v Brugenlande platí pravidlo, podľa ktorého v nich môže bývať iba 50 % cudzincov, čo zabraňuje vytvoreniu rovnakého „geta“ ako v prípade hromadnej domovej zástavby. Aj keď toto pravidlo platí len pri prvotnom predaji, čo znamená, že ďalší majiteľ už môže byť aj inej, ako rakúskej národnosti, predsa len zabezpečí určité premiešanie skupín v rámci jedného obytného domu. Zloženie obyvateľov takýchto bytových domov je zväčša etnicky aj sociálne heterogénnejšie. Respondenti bývajúci v tomto druhu zástavby, majú viac možností sa v spoločných priestoroch stretnúť s rakúskymi obyvateľmi. Ľudia z jednotlivých bytov sa spoznávajú napríklad pri riešení problémov okolo spoločných priestorov. Informátorka žijúca v bytovke nutne prichádza do kontaktu so susedmi. Napríklad po tom, ako im niekto vykradol spoločné priestory na odkladanie vecí a situáciu bolo treba riešiť so všetkými obyvateľmi.

4.4.3. Susedská výpomoc medzi skupinami

Príležitosti na vznik a udržiavanie susedských vzťahov vo vidieckom prostredí sa často spája so vzájomnou výpomocou v oblasti starostlivosti o dom a pozemok. S vlastníctvom rodinného domu a záhrady sa pre novo prisťahovalcov vynárajú povinnosti, ktoré predtým v meste v sídliskovej zástavbe riešiť nemuseli. Takto sa úprava pozemku a s ním súvisiace práce môžu stať základom pre susedskú spoluprácu, obyvateľov z odlišných etnických a sociálno-ekonomických skupín, ako napríklad v tomto prípade opísanom jedným z mojich informátorov:

„*Podarilo sa nám zarovnať záhradu. Manžel sa spýtal suseda, či vie o niekom, kto by to urobil, či to vie aj niekto iný ako X (miestny podnikateľ), ktorý nám pomohol už pri stavbe. Sused povedal, že X je mafán a že nám zoženie niekoho iného. Za pár hodín prišiel aj s*

d'alším človekom, ktorý povedal, že má traktor a že nám hlinu čo ostala po stavbe porozhŕňa.....Na druhý deň prišiel ten človek a všetko urobil.“

Takýto druh susedskej výpomoci má pre novo prisťahovaných obyvateľov veľa výhod. Pomáha im zorientovať sa v miestnych vzťahoch (kto je „mafián“, s kým spolupracovať a s kým nie), umožňuje im využiť prostriedky, ktoré majú k dispozícii ľudia zaoberajúci sa poľnohospodárstvom (vlastný traktor), a tak sa vyhnúť vysokým nákladom, ktoré by nevyhnutne vyplynuli z angažovania firmy. V tomto prípade mojím respondentom stačilo mať vzťah k jednému členovi miestnej komunity, ktorý je ich priamym susedom. Tento zohral úlohu „gatekeepera“, človeka, ktorý im otvoril dvere k potrebným kontaktom a prostredníctvom nich umožnil rýchlo a ekonomicky výhodne vyriešiť situáciu.

Susedská spolupráca, ktorá vedie k vzniku sociálnych vzťahov v tomto prípade pramenila zo spoločného predmetu záujmu, úpravy a starostlivosti o pôdu, ktorý sa nachádza u oboch skupín - novo prisťahovaných obyvateľov aj domácich, snahy o vynaloženie čo najmenších ekonomických prostriedkov a tiež z neschopnosti nových obyvateľov preniknúť do miestnej komunity, ktorá pramení hlavne z nedostatku informácií o tom, kto je kompetentný potrebnú službu poskytnúť.

Takéto drobné susedské výpomoci založené na vzájomnom využití zdrojov - novo prisťahovalci sú radi, že majú peknú záhadu, človek s bagrom je rád, že si privyrobil - sú základom pre dobré spolunažívanie ľudí v komunite, aj bez schopnosti hlbšej jazykovej komunikácie. V tomto druhu kontaktov medzi skupinami má etnicita len obmedzenú úlohu.

Tento príklad pochádza z prvého spomenutého druhu zástavby, ktorá je etnicky premiešaná a vytvára lepšie podmienky pre kontakt medzi skupinami.

4.4.4. Susedská výpomoc v rámci skupiny Slovákov

Ďalší druh výpomoci, ktorý som v prostredí zaznamenala, bol v rámci skupiny Slovákov. V letných mesiacoch, čase dovolení, poprosila rodina mojich informátorov ľudí, ktorých v dedine poznali, aby im počas ich neprítomnosti dozreli na dom a domáce zvieratká. Hoci o sebe títo ľudia v rámci lokality vedeli aj predtým, neudržiavali spolu kontakty. K tomu došlo, až keď prišla potreba nájsť niekoho, kto je schopný a ochotný urobiť túto službu

a tiež v tomto prípade to musí byť niekto, komu rodina dôveruje, keďže ide o zverenie ich osobného majetku.

4.4.5. Vzdelávacie inštitúcie

Okrem priamych susedských kontaktov, k značnej interakcií medzi obyvateľmi dochádza v rámci inštitúcií, ako sú škola a škôlka, ktoré sú využívané oboma skupinami obyvateľov. V týchto inštitúciách sa pravidelne stretávajú ľudia z lokality, ktorých spájajú ich deti v rovnakom veku.

Slovenskí rodičia sú nútení, kvôli svojim deťom prekonať jazykovú bariéru, ktorá skupiny do veľkej miery rozdeľuje, to hlavne vo vzťahu k personálu škôlky, ktorý je čisto rakúsky. Ak je niektorá zo slovenských matiek nespokojná s tým, akým spôsobom učiteľky v škôlke s deťmi pracujú a chce sa o tom porozprávať s riaditeľkou, v prípade, že nemá perfektnú znalosť jazyka, stáva sa pre ňu takáto úloha oveľa náročnejšou, ako by bola v prípade, že by jej dieťa chodilo do slovenskej škôlky. Ak však chce dosiahnuť zmenu, ktorá sa bezprostredne dotýka jej dieťaťa, musí prekonať svoj strach aj obmedzenie svojich jazykových schopností a pokúsiť sa o komunikovanie svojho postoja riaditeľke v škôlke.

Samotné deti si v škôlke dokážu pomerne rýchlo zvyknúť, ale keďže na začiatku neovládajú jazyk, majú v kolektíve prirodzene slabšiu pozíciu a tiež tendenciu vytvárať skupinky s deťmi, s ktorými sú schopné komunikovať po slovensky. Časom sa však prispôbia, naučia sa jazyk a sú schopné zaradiť sa do kolektívu. Čím viac detí hovoriacich po slovensky škôlku navštevuje, tým dlhšie im trvá, kým sa jazyk naučia. Personál škôlky sa mi posťažoval, že *„Kým bolo v jednej skupine 3- 5 slovenských detí, ich zaradenie do kolektívu bolo bezproblémové, rýchlo sa naučili jazyk a zapadli do kolektívu. V posledných dvoch rokoch je však prílev týchto detí veľmi veľký, teraz máme polovicu detí slovenských, a škôlka je úplne plná, budeme potrebovať nové priestory. Pri takomto počte trvá samozrejme dlhšie, kým sa deti jazyk naučia, niektorí rodičia tomu však nerozumejú a sú veľmi netrpezliví.“*

Ako vidíme na tomto vyjadrení, zaradenie dieťaťa, ktoré nepozná jazyk do kolektívu škôlky, učiteľia nepovažujú za náročné, dieťa si pomerne rýchlo zvykne a zaradí sa do skupiny. Komplikácie nastávajú v prípade, keď sa počet detí, ktoré je potrebné zaradiť do jazykovej skupiny zvýši tak, že sú schopné vytvoriť si alternatívnu skupinu a tým pádom

sa na nich nevytvorí tlak, ktorý ich núti prispôbiť sa väčšine. Podľa informácií od jedného z rodičov k takémuto javu dochádza aj v tomto prostredí.

„Na rodičovskom združení nám hovorili, že majú problém so silnými skupinami detí, vyčleňujú sa slovenské a rakúske. Učiteľky teraz musia deti napomínať, aby medzi sebou nehovorili po Slovensky.“

To, že deti pri hre preferujú tie deti, s ktorými si jazykovo rozumejú je pochopiteľné, takéto kamarátstva však presahujú detskú komunikáciu a premietajú sa aj vo vzťahovej rovine ich rodičov. Keď má dieťa v škôlke dobrú kamarátku a chce sa s ňou stretnúť aj cez víkend, prípadne si od nej požičať hračky, takéto vzťahy vyžadujú aj komunikáciu medzi rodičmi. Rodič musí zistiť, či je takáto aktivita prijímaná aj zo strany rodiča druhého dieťaťa. Týmto spôsobom sa rodičia zoznamujú. Ak sa dieťa v škôlke kamaráti hlavne so slovenskými deťmi, z dôvodu, že si s nimi rozumie, bude okruh ľudí, s ktorými rodič nadviaže vzťahy v rámci tejto inštitúcie pozostávať hlavne z rodičov, ktorí hovoria po slovensky, nezávisle od toho aká je jeho znalosť nemčiny.

Zaradenie sa detí do kolektívu škôlky je pre rodičov dôležité, uvedomujú si váhu benefítu, ktorý ich dieťa navštevovaním miestnej škôlky získava.

„Navštevovaním škôlky sa moja dcéra za rok naučila po nemecky, je to pre ňu výhoda do života.“

Rovnaká situácia ako v škôlke nastáva aj v škole. Slovenskí rodičia prihlasujú svoje deti do miestnej školy, hoci sa predtým po nemecky vôbec neučili. Rodičia veria, že deti sa jazyk rýchlo naučia, zapadnú do prostredia a po vychodení miestnej školy budú mať lepšie príležitosti výberu na strednú a neskôr vysokú školu.

Pre staršie deti je jazyková bariéra väčšou prekážkou ako pre menšie deti. V tomto prípade je okrem porozumenia učiteľom a zvládnutia základnej komunikácie pri hre, ktoré sa vyžaduje od detí navštevujúcich škôlku situácia náročnejšia, pretože od dieťaťa sa očakáva, že bude mať takú schopnosť porozumieť jazyku, že si bude môcť osvojovať širšie poznatky z rôznych oblastí, ktoré sú v škole preberané ako učivo. Tiež musí dosiahnuť istú úroveň vyjadrovania sa, aby za svoju prácu mohlo byť hodnotené.

Deti, ktoré nastúpia do niektorého ročníka školy, teda musia prejsť náročným procesom zaradenia sa, aby sa z nich stal plnohodnotný člen triedy. O čo náročnejšia je pre ne táto

úloha, o to viac sa budú k sebe navzájom pripútať s deťmi, s ktorými si rozumejú, ktoré sú v rovnakej pozícii a s ktorými sú schopné tráviť čas aj mimo vyučovania. Toto tiež vedie k posilneniu vzťahov len v rámci etnickej skupiny Slovákov.

Škola či škôlka organizujú rôzne podujatia, na ktorých sa môžu rodičia detí spoznávať. Sú to príležitostné akcie na začiatok, alebo koniec školského roka, vianočné a iné príležitostné posedenia.

„Je len málo miest, kde sa dá naviazať nejaký kontakt s domácimi, ja sa snažím pomáhať na rôznych festivaloch v škôlke, často tam chodievam, snažím sa zapojiť aj moje susedky, hoci nevedia po nemecky, aspoň sa môžu trochu snažiť, stačí keď tam pôjdu a budú sa usmievať.“

Počas môjho terénneho výskumu som mala príležitosť zúčastniť sa školskej slávnosti na konci školského roka. Slávnosť sa konala na školskom dvore. Deti si spolu s učiteľmi pripravili pre rodičov program, ktorý pozostával hlavne zo spoločných tancov na miestne ľudové piesne s hudobným doprovodom. Deti tancovali a spievali, rozdelené podľa ročníkov, každá trieda vystupovala ako jedna skupina, ktorá pôsobila veľmi súdržne. Počas programu nebolo možné rozoznať, ktoré deti sú v škole nové a ktoré do nej patria od začiatku svojej školskej dochádzky. Takto pripravená školská slávnosť pôsobila na divákov veľmi integrujúcim dojmom, všetky deti boli predstavené na rovnakej pozícii, ako rovnocenní členovia triedy. Ich vystúpenie však nebolo národnostne neutrálne, neprezentovali sa pri univerzálnych anglických popových pesničkách, ale tancovali na rakúske národné piesne. Takto zostavený program dával deťom aj divákovi jasne najavo, do akej kultúry sú deti socializované a tlmočil tiež ich rovnocenné postavenie v rámci skupiny.

Na tejto slávnosti som sa zúčastnila spolu s mojou respondentkou, matkou dvoch detí, ktoré túto školu navštevovali skoro celý školský rok. Rodičia, s ktorými sa táto matka stretla a ktorých v rámci dospelých ľudí na slávnosti poznala sa všetci v poslednom čase prisťahovali zo Slovenska. Ľudia, s ktorými sa rozprávala a s ktorými som sa aj ja mohla zoznámiť, boli rodičia priateľov jej dcéry. Neboli medzi nimi žiadni miestni obyvatelia, nikto kto by hovoril len nemecky.

Počas celej slávnosti som pozorovala, že za pripravenými stolmi v hľadisku sedia hlúčky ľudí rozprávajúce sa po slovensky. Takéto hlúčky sa nachádzali hlavne v zdanej časti

hľadiska. Aktívnejšiu pozíciu vpredu publika, zastávali miestni, rakúski rodičia. Z celej slávnosti a správania sa rodičov by sa dalo povedať, že slovenskí rodičia, postávajúci vzadu, často krát osamelo, prišli na slávnosť, hlavne podporiť svoje dieťa, zatiaľ čo miestni rodičia, využívali príležitosť aj ako možnosť stretnúť sa s priateľmi, posedieť si s nimi a rozprávať sa.

Ako môžeme sledovať, aj moje príklady z terénu potvrdzujú predpoklady, ktoré som uvidela v teoretickej časti práce, teda v rámci vzťahov medzi skupinami v suburábannom prostredí dochádza len k slabým kontaktom, hlavne z dôvodov odlišného socio-ekonomického zloženia skupín, čo je pre suburábne prostredie bežné, v tomto prípade k rozdeleniu medzi skupinami prispievajú aj ďalšie faktory ako jazyková a kultúrna bariéra.

4.5. Jazyk a jazyková bariéra

Jazyk a verbálne dorozumievanie sa je základným nástrojom ľudskej komunikácie, prostredníctvom ktorej sa medzi jednotlivcami vytvárajú sociálne vzťahy.

Ako som už ukázala na príklade škôlky, v jazykovo zmiešanom prostredí je vytváranie sociálnych vzťahov do veľkej miery určované práve schopnosťou jednotlivcov si porozumieť. Jednotlivci z rovnakej jazykovej skupiny budú mať komunikačnú výhodu oproti jednotlivcom z rôznych skupín a ich snahe o komunikáciu.

Vo všeobecnosti, medzi novo prisťahovanými obyvateľmi prevláda názor, že „*jazyk nie je nevyhnutnosť, žijeme tu na predmestí Bratislavy.*“ Tento názor sa zakladá na tom, že pri zachovaní si doterajšieho životného štýlu a orientácie na Bratislavu sa nevytvára potreba interakcie s nemecky hovoriacim okolím, prípadne si slovenskí obyvatelia vystačia v rámci vlastnej jazykovej skupiny. Dokonca ho umocňujú také drobnosti, ako jedna predavačka v obchode, ktorá hovorí po slovensky. Na základe takejto skúsenosti môže človek prísť k názoru, že jazyk naozaj nie je nevyhnutnosť.

Problém sa vynára pri potrebe komunikácie naprieč jazykovými skupinami. Takýmto ťažkostiam sa dá predchádzať tým, že sa jednotlivci z jednej skupiny začnú učiť jazyk druhej skupiny. V tomto prípade preto, že slovensky hovoriaci obyvatelia prichádzajú do nemecky hovoriacej oblasti, očakáva sa, že to budú oni, kto sa pokúsi prispôsobiť sa

domácomu, väčšinovému obyvateľstvu a to hlavne tým, že sa budú snažiť naučiť sa po nemecky.

Neschopnosť medziskupinového porozumenia, ktoré vytvára jazyková bariéra môže v krajnom prípade vyústiť do situácií, v ktorých dochádza k izolácii jednotlivých skupín.

V jednej takejto situácii sa ocitla aj moja respondentka: *„Boli sme na jednej oslave, deň otcov, alebo také niečo, bavila som sa s jednou matkou po slovensky, bol tam aj nejaký pán, čo po slovensky nehovoril, bolo to veľmi nepríjemné, lebo nám nerozumel a nemohol sa k nám pripojiť.“*

Na tejto príhode sa ukazuje, akú vylučujúcu silu má jazyková bariéra. Moja respondentka si túto silu uvedomuje a jej negatívne dopady vníma a samej jej bolo ľúto, že svojim jazykom z rozhovoru vylúčili prítomného pána.

Jazyková odlišnosť nekomplikuje len bežné sociálne vzťahy v susedstve, ale je nevyhnutná pri úradnom styku. *„Bez nemčiny sa hlavne ťažko vybavujú veci na úradoch.“*

Jazyková bariéra je zásadná komplikácia pre vytváranie sociálnych vzťahov v lokalite, nie je však neprekonateľná. Jazykové kurzy, a zaradenie detí do vzdelávacích inštitúcií môžu v pomerne krátkom čase prispieť k značnému zlepšeniu v úrovni komunikácie, aj v tomto prípade však situácia nie je úplne bezproblémová. Aj plynule nemecky hovoriacim Slovákom môže komunikačnú situáciu skomplikovať silný akcent miestnych obyvateľov. Môj respondent, ktorí študoval a čiastočne pracuje vo Viedni, označil komunikáciu so svojimi rakúskymi susedmi za problematickú. *„Hoci viem dobre po nemecky, stáva sa mi, že susedovi vôbec nerozumiem, je to kvôli silnému prízvuku, ktorý má.“* Ťažkosti s miestnym akcentom majú aj deti navštevujúce školu. Jeden rodič situáciu zhrnul takto *„môj syn síce rozumie učiteľke, ale nerozumie svojim spolužiakom.“*

Veľká časť mojich respondentov vyvíjala aktívne úsilie v zlepšení svojej schopnosti dohovoriť sa po nemecky, najčastejšie zvolili nejaký druh jazykového kurzu, ktorý ale navštevovali v Bratislave. Napriek záujmu zo strany Slovákov v čase môjho výskumu nebolo možné navštevovať kurz nemeckého jazyka priamo v lokalite, preto boli záujemcovia nútení za kurzom cestovať do mesta, kde existuje naozaj široká ponuka.

Ako ďalší populárny prostriedok osvojovania si jazyka sa medzi mojimi respondentmi ukázalo pozeranie miestnej televízie, rozprávok, detských pesničiek.

„Predtým, ako sme sa sem presťahovali sme doma nemali televízor, boli sme proti tomu, aby deti trávili svoj čas pred telkou, potom sme si ho kúpili, aby sa deti učili jazyk, je to skvelý spôsob, teraz všetci spolu pozeráme detské seriály...“ Takýto spôsob učenia sa jazyka nie je populárny len u rodín z deťmi, ale aj u mladých párov: *„Keď sme sa presťahovali kúpili sme si televízor, aby sme si mohli pozrieť aspoň rakúske správy.“*

V rámci môjho výskumu som sa nestretla so žiadnym párom, z ktorého by obaja hovorili nemecky. Niekedy hovorí po nemecky jeden z dvojice, niekedy ani jeden. Ak je aspoň jeden z partnerov schopný komunikácie v nemčine, rieši to problém, ktorý predstavuje kontakt s administratívou, pretože takáto komunikácia si nevyžaduje, aby s ňou prichádzali do styku obaja s partnerov. K úplne inej situácii však dochádza v rámci sociálnych vzťahov, ako napríklad u mojej respondentky: *„Môj manžel nemá v Rakúsku zázemie, ako ja, on nerozpráva nemecky, ja nemám s jazykom problém, keďže som študovala vo Viedni, dcéra sa za rok čo je v škôlke tiež naučila. Manžel si uvedomuje, že nemčinu bude potrebovať, chce rozumieť dcériným kamarátom a mojím priateľom.“* Hoci sa tento muž, ktorý pracuje v Bratislave v rámci rodiny zaobíde bez znalosti nemčiny, situácia sa komplikuje, keď by malo dôjsť k jeho začleneniu do širších vzťahov, v ktorých sa pohybujú jeho dieťa a manželka.

Časť z prisťahovalcov časom začne naberať jazykové znalosti, či už sprostredkované, od svojich detí, alebo vlastnou snahou, prostredníctvom návštev jazykových kurzov, reč však naďalej ostáva „stresový faktor“. Na tomto sa zhodujú viacerí moji respondenti.

„Reč je stresový faktor pre mnohých rodičov, vnímam to vždy na rodičovskom združení“

„Vždy keď musím ísť riešiť nejaké veci ohľadne môjho rakúskeho poistenia, už 3 dni predtým ma bolí brucho.“

„Moja suseda (Rakúšanka) má deti v rovnakom veku ako moje, už viac krát nás volala na návštevu, aby som tam aj s deťmi prišla, ale mne sa tam nechce, nevedela by som sa s ňou rozprávať, bojím sa toho.“

Neschopnosť, alebo strach z jazykovej komunikácie teda predstavujú výraznú prekážku vo vytváraní sociálnych väzieb medzi skupinami a tiež vytvára prostredie v ktorom sa ľahšie vyhľadávajú ľudia, ktorí zdieľajú spoločný jazyk.

„Slovenské mamy sa stretávajú spolu a rakúske sú spolu, pre mňa ide hlavne o jazyk, hoci po nemecky trochu viem, problémy mi spôsobuje ich výrazný dialekt.“

4.6. Etnicita

Etnicita, vzťah medzi skupinami, ktoré sa navzájom vnímajú ako kultúrne odlišne (Eriksen, 2002, s. 137) sa aj v tomto kontexte objavuje, až keď hovoríme o medzi skupinových vzťahoch. Skupiny, s ktorými sa tu stretávame, majú niekoľko odlišných črt. Okrem jazykovej a kultúrnej stránky, ktorá je spojená so spolužitím dvoch národnostných skupín, tu ide aj o to, že sa vyznačujú odlišným životným štýlom (mestský životný štýl sa spája so Slovenskou skupinou, zatiaľ čo vidiecky, na poľnohospodársku produkciu orientovaný štýl, je bližší Rakúskym obyvateľom), ale tiež ekonomickým zabezpečením a demografickou štruktúrou.

Keď teda v tomto prípade hovoríme o novo prisťahovaných obyvateľoch ako o etnickej skupine Slovákov, tiež tým myslíme mestských ľudí, mladé rodiny a príslušníkov strednej ekonomickej triedy, a keď hovoríme o miestnych obyvateľoch, Rakúšanoch, títo obyvatelia majú skôr črty vidieckeho obyvateľstva, sú ekonomicky aj demograficky oveľa pestrejšia skupina, je tu však širšie zastúpenie nižších ekonomických vrstiev aj staršieho obyvateľstva. Narábanie s etnicitou v tomto kontexte znamená vytváranie skupinovej identity, ktorá spája jednotlivých členov tým, že zdôrazňuje ich odlišnosť od ostatných (Hobsbawm, 1992, s. 4).

Keď teda moji respondenti rozprávali o dvoch skupinách, Slovákoch a Rakúšanoch, tieto pojmy pre nich obsahujú všetky hore uvedené fakty. Etnicita v tomto kontexte slúži ako pojem ktorý je schopný ich obsiahnuť. Etnicita, ako vidíme aj na tomto príklade, môže byť v úzkom spojení s triedou a spoločenskou pozíciou (Eriksen, 1993). Využívanie etnických kategorizácií pomáha novo prisťahovaným obyvateľom vytvoriť si skupinovú identitu v prostredí, ktoré je pre nich neznáme a v ktorom nepatria do väčšiny časti spoločnosti.

Etnicita, ktorá pre týchto obyvateľov v prostredí Bratislavy nehrá žiadnu úlohu, zrazu slúži ako spojenie, na základe ktorého sa novo prichádzajúci obyvatelia vedia rozpoznať a organizovať do jednej skupiny. Objavuje sa v rôznych sociálnych situáciách a spôsoboch ako sa ľudia vyrovnávajú s požiadavkami ich každodenného života (Eriksen, 1993). Takýmto príkladom je aj skupina „Slováci v Kittse“ na jednej z často používaných

sociálnych sietí, v ktorej si členovia vymieňajú informácie rôzneho druhu, prípadne skúšajú spoločne postupovať, aby menili veci, ktoré im v obci nevyhovujú. Existencia takejto skupiny je možná na etnickom základe, v prípade, keby tu tento základ chýbal, ako je tomu v iných satelitných oblastiach na území Slovenska, nemajú novo prisťahovaní obyvatelia záchytný bod, okolo ktorého sa môžu organizovať. Etnicita sa totiž vytvára v kontakte s odlišnou skupinou, (Ericson, 2002, s. 140), preto sa jej potreba ukazuje len v kontexte miesta bydliska týchto obyvateľov, ale nie v prípade ich aktivít, ktoré sa odohrávajú v Bratislave.

V spomenutej skupine na sociálnej sieti, ale aj z vyjadrenia mojich respondentov je cítiť potrebu organizovať sa práve na etnickom základe: „*Mali by sme si založiť nejaký klub pre Slovákov, kde by sme sa stretávali.*“.

Etnicita je aspekt takých sociálnych vzťahov v ktorých sa osoba považuje kultúrne odlišná od členov inej skupiny s ktorými prichádza do kontaktu (Ericson, 1993) To ako respondenti narábali s etnickými kategóriami môžeme rozdeliť na dve skupiny. Prvá skupina obsahuje vyjadrenie v ktorých sa respondenti začleňujú do spoločnej skupiny Slovákov, napríklad výrok respondentky ohľadne stretávania sa. Druhá skupina výrokov obsahuje vyhlásenia o miestnej komunite, v ktorých sú skupine ako takej prisudzované určité spoločné vlastnosti, pričom tieto vlastnosti nemusia mať len formu negatívnych stereotypov, práve naopak, v tomto prípade išlo skôr o stereotypy pozitívne. Takáto často využívaná kategória je napríklad „rakúska mentalita“. Výrok, ktorý do seba zahŕňa veľa, zväčša pozitívnych znakov, ktoré novo prichádzajúci pripisujú miestnej komunite. „Rakúska mentalita“ je veľmi široký pojem prostredníctvom ktorého si mnohí respondenti idealizujú skupinu miestnych obyvateľov, ktorých označujú za milších starostlivejších a čistotnejších. Mentalita sa tiež premieta do miestneho systému, ktorý je považovaný za transparentný a efektívny. Hoci v súvislosti s „rakúskou mentalitou“ sa u Slovenskej skupiny obyvateľov vynárajú hlavne pozitívne črty o ľuďoch sa systéme, skúsenosti, ktoré títo obyvatelia so systémom a ľuďmi majú nie sú vždy len pozitívne.

„...*keď sme boli nakupovať nejaké veci do záhrady v miestnom obchode, najprv sme sa dohodli na cene a potom, keď sme už chceli platiť, zrazu cenu zdvihol, ešte že tam bol náš majster, ktorý s predavačom pohádal a tak nám dal pôvodnú cenu. Asi si myslel, že nás môže oklamať, lebo sme tu noví.*“

Aj napriek stretom s realitou, ktorá nie vždy zodpovedá týmto charakteristikám, pozitívny obraz „rakúskej mentality“ u skupiny novo prisťahovalcov pretrváva.

4.6.1. Kriminalita

Príklad na to, ako je novo prichádzajúca skupina zasiahnutá etnicitou a formovaním etnických kategórií smerom do vlastnej skupiny je stúpajúca kriminalita v oblasti.

Keď ozbrojení maskovaní muži prepadli koncom Decembra 2010 potraviny v jednej rakúskej pohraničnej obci, Slovenské noviny hneď uverejnili správu, že páchatelia unikali smerom na Slovensko. Neskôr, informáciu doplnili o fakt, že počas prepadu hovorili nemecky so slovenským prízvukom.

V následnej internetovej diskusii k článku čitatelia túto udalosť sarkasticky hodnotia ako „dobrú reklamu pre Slovensko“, alebo „veľkú hanbu pre nás“.

Stereotypy ako zovšeobecňovanie určitých negatívnych, alebo aj pozitívnych črt jednotlivca na celú skupinu, je bežný spôsob akým usudzujeme a preto, že vieme, že rovnakým spôsobom budú usudzovať aj členovia druhej skupiny o nás, vnímame takéto prehrešky ako ujmu pre celú našu skupinu.

Keď vidíme, že občania Slovenska žijúci na Slovensku vnímajú kriminalitu iných občanov tej istej krajiny v zahraničí ako hanbu pre celú skupinu, o čo viac sa takýto negatívny jav dotýka Slovákov ktorí žijú v dotknutej oblasti a prichádzajú do každodenného kontaktu s poškodenou skupinou.

Počas môjho terénneho výskumu v lokalite som sa niekoľko krát stretla s témou kriminality a jej previazanosťou s etnicitou. Kriminalita sa ukázala ako dôležitý faktor o ktorom Slováci vnímajú, že má dopad na hodnotenie ich ako príslušníkov rovnakej skupiny v očiach domácich obyvateľov, Rakúšanov. Moji respondenti považovali vo svojich výpovediach za dôležité aká bola národnosť páchatel'a trestného činu, ktorý sa v lokalite odohral.

Výpoveď informátora k vykradnutiu miestnej pobočky banky:

„Pred pár dňami nám vykradli banku, našťastie sa ukázalo, že to neboli Slováci, mali maďarské auto. Všetci sme si vydýchli.“

Z tohto výroku môjho informátora jasne vyplýva, že si uvedomuje negatívny dopad správania jednotlivca, ktorý je miestnym obyvateľstvom klasifikovaný ako príslušník rovnakej národnostnej skupiny ako respondent a že kriminálne správanie jednotlivca má dopad na celkový status celej skupiny, teda aj na tohto konkrétneho informátora, napriek tomu, že okrem príslušnosti k jednému politickému celku ho s osobou podozrivou s trestného činu nič nespája.

Ak by ale banku vykradol človek s maďarskou národnosťou, čo sa dá predpokladať na základe informácie, že auto ktoré šoféroval bolo zaregistrované v Maďarsku, neexistuje medzi informátorom a zlodejom, žiadny druh prepojenia, teda informátor nemôže byť domácim obyvateľstvom spájaný s rovnakou skupinou ako zlodej, je to dôvod na to aby sme si „vydýchli“, preto že povest' skupiny novo prisťahovalcov v tomto prípade neutrpí žiadnu ujmu v očiach domáceho obyvateľstva.

Spájanie nových obyvateľov oblasti, Slovákov s kriminalitou, aj keď len nepriamo, pretože nikto ani z mojich informátorov ani z internetových diskusií ani nenaznačil, že by páchatelia mohli patriť k novo prisťahovalcom, je teda zo strany Slovákov považované za poškodenie celej skupiny. Moja informátorka formulovala svoj pohľad na túto situáciu nasledovne:

„Miestni podľa mňa rozlišujú medzi „našimi Slovákami“, ktorí tu bývajú a ostatnými, prichádzajúcimi, ktorí tu zvyšujú kriminalitu.“

Ak by si miestni obyvatelia skutočne začali spájať kategórie Slováčok – zlodej, samozrejme by to pre slovenských obyvateľov prinieslo veľa nepríjemných situácií. Nikto sa nechce dostať do situácie, že bude v potravinách sledovaný personálom, len na základe toho, že sa so svojim dieťaťom rozpráva po Slovensky, alebo aby jeho dieťa v škôlke alebo škole čelilo podobným obvineniam, ktoré vyplývajú len z príslušnosti k skupine. Že sa také niečo môže ľahko udiť vidíme napríklad na skupine Rómov na Slovensku. Že sa niečo takéto deje, potvrdila aj veľmi čerstvá skúsenosť mojej respondentky.

„Keď som bola minule na nákupe v potravinách, predavačka mi prezrela tašku aj kočík, oni tam majú také zrkadlo, ktorým sledujú obchod. Nechápem, nikdy predtým sa mi to nestalo. Ved' už ma poznajú, chodievam tam pravidelne.“

Z tohto dôvodu je v záujme prisťahovaných Slovákov, aby sa ich národnostná príslušnosť v súvislosti s kriminalitou spájala čo najmenej. Jeden z mojich respondentov uviedol, že prenášanie sa negatívneho označenia na celú skupinu novo prisťahovaných Slovákov, je „*nepríjemná skutočnosť s ktorou sa treba naučiť žiť.*“

Táto kriminalita sa však nespája s nejakou závažnou trestnou činnosťou, skôr sú to len drobné krádeže, napríklad bicyklov, ktoré v rámci mestského života nie sú ničím nezvyčajným, ale v kontexte dedinského života prudko znižujú pocit bezpečnosti obyvateľov. O pocit bezpečnosti v prostredí prišiel aj môj respondent, u ktorého po tom ako sám prišiel o bicykel vznikla potreba zamykania domových dverí, čo pred tým nerobil, pretože si myslel, že to v danom prostredí nie je potrebné. Nie sú to však len miestni, rakúski obyvatelia, o ktorých kategorizácie sa novo prisťahovaní Slováci obávajú, kto dáva do súvislosti národnosť a kriminalitu. Sú to sami Slováci, ktorí páchatel'ov kriminality zaraďujú do vlastnej etnickej skupiny. Vyjadrenie ďalšieho respondenta, ide tým istým smerom: „*Slováci zvyšujú kriminalitu.*“ Spájanie Slovákov a kriminality bolo viditeľné u všetkých mojich respondentov.

Ak sú s páchaním kriminality spájaní členovia jednej národnostnej skupiny, v tomto prípade Slováci, kto sú obeť tejto činnosti? V prípade prepadu banky, alebo obchodu je to jasné, škodu majú rakúski podnikatelia, čo ale drobné krádeže?

Zvýšenie kriminality v oblasti vyvolalo petíciu obyvateľov za zvýšenie počtu policajtov v dedine, ktorej cieľom je zvýšiť bezpečnosť v oblasti. Túto petíciu podpísali aj niektorí moji respondenti, ktorí vedľa, že kriminalita ktorá je pripisovaná Slovákom nie len že má vplyv na pohľad miestnych obyvateľov na Slovákov ako skupinu, ale tak isto ako domáci Rakúšania aj oni sa ľahko môžu stať obeťami. Medzi okradnutými sa ocitli aj moji informátori. Domnievajú sa, že za týmito krádežami stojí nejaká organizovaná skupina zo Slovenska. Nech už je zlodej ktokoľvek, pre neho etnicita v tomto prípade nehrá žiadnu úlohu. Zvýšenie bezpečnosti privítajú všetci obyvatelia oblasti.

Takáto drobná kriminalita je v kontraste k otvorenosti a bezpečnosti dedinského prostredia, špeciálne s tým, čo Slováci očakávajú od Rakúska. Železná opona, ktorá bránila prechodu ľudí zo Slovenska do Rakúska, mala za následok izoláciu rakúskeho pohraničia. Úplne uzatvorenie hraníc neznamenal len prerušenie akéhokoľvek druhu sociálneho kontaktu, ale aj ochranu vidieckeho prostredia pred negatívnymi vplyvmi veľkomesta a ekonomicky

slabších vrstiev obyvateľov. Už v roku 1999, 10 rokov po páde komunistického režimu, keď si ešte málokto vedel predstaviť, že by si postavil rodinný dom v Rakúsku, bola v pohraničných oblastiach kriminalita spájaná so Slovákami a s obyvateľmi východného bloku všeobecne. V tomto období vyšiel v slovenských novinách článok, hodnotiaci vzťahy Rakúska a Slovenska, v ktorom sa uvádza, že vďaka drobným krádežiam v oblasti: „...je Slováčik synonymom kriminality.“

Sťahovanie sa Slovenských občanov do Rakúskeho pohraničia je podľa jedného z prispievateľov do diskusie pod novinovým článkom uvedeným v internetovom vydaní slovenského denníka dokonca znamená že s príchodom Slovákov do oblasti sa „skončil“ *„pokojný a slušný život“* miestnych.

4.7. Integrácia, alebo izolácia?

Ako som ukázala v predchádzajúcom texte na vzájomným vzťahom medzi skupinami obyvateľov vplývajú rôzne faktory, ktoré buď podporujú ich začlenenie sa do lokálneho prostredia, alebo naopak, pôsobia že medzi skupinami vzniká hranica, ktorá ich oddeľuje.

4.7.1. Integrácia

Pokiaľ ide o integráciu nových obyvateľov do prostredia, v tomto prípade je jej najväčšou prekážkou to, že nie je pre týchto obyvateľov nevyhnutná. Novo prichádzajúci obyvatelia necítia potrebu zaradiť sa, patriť do prostredia, pretože už sú zaradení a tiež patria do Bratislavy. Počas môjho výskumu som pozorovala len slabý záujem o lokalitu, zväčša som sa pri kladení otázok na určité miesta lokality stretla s odpoveďami typu: „Vidíš, tam sme ešte neboli.“, „Veľmi to tu nepoznáme.“, „To ani neviem, že tam je.“ Niektorí respondenti si postupne vytvárali vzťah k lokalite, ktorá sa stala ich novým domovom. „Minule sme si pozerali na internete, niečo k histórii.“, „To si vedela, že tu niekedy mali...“

Zjavné začalo byť aj postupné vnímanie širšieho prostredia lokality, návšteva okolitých rakúskych miest, prírodných zaujímavostí, atrakcií pre deti, ktoré sú vnímané ako kvalitnejšie a zaujímavejšie v porovnaní s možnosťami na Slovensku. V tomto smere sa dá pozorovať určité postupné hľadanie a presmerovávanie časti aktivít určitej, aktívnejšej časti novo prichádzajúcich obyvateľov smerom na Rakúsko a možnosti, ktoré im život na tejto strane hranice ponúka. Nie každý má však záujem vyhľadávať nové miesta

a možnosti, preto menej aktívna časť týchto obyvateľov ostáva pri využívaní toho čo pozná, čo ju spája s Bratislavou.

Jedným z najsilnejších integračných faktorov vo vzťahu k lokalite aj ku komunite sú inštitúcie ako škola a škôlka. V škole deti získavajú poznatky o histórii obce, o významných osobnostiach a udalostiach. V rámci vyučovania majú zorganizované exkurzie, pri ktorých dôležité miesta svojho okolia navštívia a tiež sa im dostane podrobný výklad zo strany učiteľa. Takýmto spôsobom sa deti zoznamujú s prostredím, do ktorého prišli takým spôsobom akým neprejde žiadny z ich rodičov. Prostredníctvom takejto školskej socializácie si deti vytvárajú nový vzťah k prostrediu kde vyrastajú.

Hoci sa záujem o históriu oblasti prejavuje aj u dospelých, ich historické bádanie, napríklad po názvoch ulíc, nedosahuje hĺbku poznatkov, ktoré získajú deti v škole. Rodičia si túto integráciu uvedomujú a stavajú sa voči nej veľmi pozitívne. Naučenie sa jazyka a toho ako sa pohybovať v rakúskom systéme stavia deti do výhodnejšej pozície ako ich rodičov. Na druhej strane si rodičia uvedomujú určitú vykorenenosť, ktorá je nevyhnutným dôsledkom integrácie.

„Podľa mňa ale slovenské deti neskôr pôjdu do rakúskych škôl a potom tu už ostanú a stanú sa z nich Rakúšania“

„My v podstate vystavujeme naše deti strate slovenskej národnosti, chodia tu do školy, učia sa jazyk, zrejme pôjdu na vysokú školu do Viedne, ani sa už na Slovensko nevrátia, ale keď im je tu lepšie..., robíme to vedome, lebo chceme, aby boli v lepšom prostredí.“

Rodičia sú ochotní ísť touto cestou, lebo veria, že integrácia v rámci rakúskeho vzdelávacieho systému poskytne ich deťom v budúcnosti lepšie možnosti o proti tomu, čo by mohli získať po ukončení slovenského vzdelávania.

Aj pri menších deťoch, ktoré navštevujú miestnu škôlku vznikajú určité integračné tlaky, aj keď v tomto prípade ich deti tak silno nevnímajú, ale ide o tlaky, ktoré vyvíja personál škôlky na rodičov pri snahe o zvýšenie integrácií detí do skupiny.

„Keď som minule bola v škôlke, učiteľka mi povedala: Žijete tu, tak by ste tu mali aj fungovať.“

„Učiteľky vyžadujú aby sa rodičia viac angažovali, pomáhali pri oslavách...“

Táto snaha o integráciu detí vyplýva hlavne z toho, že neintegrované deti si vyžadujú extra pozornosť a tým sťažujú prácu učiteľa. Preto učitelia žiadajú od rodičov, aby dali deťom dostatok priestoru na zapadnutie do nového prostredia.

4.7.2. Izolácia

K izolácií skupín, prípadne jednotlivcov od prostredia aj od diania v dedine vyplýva z niekoľkých faktorov, ako som už spomenula, jedným z nich je spôsob zástavby, ktorý vytvára „getá“ a síce umožňuje nadštandardné vzťahy v rámci susedstva, celá zástavba však pôsobí ako dedina v rámci dediny, pretože je izolovaná od ostatných obyvateľov.

Niektorí z novo prisťahovaných obyvateľov nepokladajú výhody miestnej školy za dostatočné a radšej svoje deti vozia do škôl v Bratislave. Takéto deti si nevytvárajú väzby k širšej lokalite ani k miestnym deťom, pretože trávajú veľkú časť dňa mimo domu a tým pádom si nevytvárajú príležitosti na to aby sa s miestnymi či už slovenskými, alebo rakúskymi deťmi stretli.

O izolácii svedčí aj častý nezáujem, alebo nevedomosť o tom, čo sa deje v obci. Záujem zväčša prudko vzrastá pri témach, ktoré sa priamo týkajú obyvateľov, ako výstavba v okolí, ktorá by mohla zhoršiť životné podmienky, prípadné zlepšenie v možnostiach cestovania do Bratislavy, zavedenie linky MHD, a iné. Úplná izolácia sa ukazuje ako nevýhoda aj pre respondentov, ktorí na začiatku rozhovoru tvrdili, že vzhľadom k sociálnym vzťahom v meste, a tomu že nemajú deti nové vzťahy nepotrebujú.

„nepotrebujeme tu niekoho poznať, aj keď na druhej strane, bolo by milé, keby som si mohla od niekoho požičať cukor..“

Možnosť obrátiť sa na niekoho, kto býva len niekoľko domov, prípadne ulíc ďalej, vnímajú aj tí, ktorí majú najmenší záujem o integráciu, ako dôležitú súčasť života v lokalite hlavne v čase náhlej potreby, kedy sa nedá obrátiť na priateľov a rodinu, ktorí žijú v Bratislave.

Počas môjho výskumu som zaznamenala aj určité tendencie smerujúce k izolácii od „vlastnej“ skupiny.

„Poznám tu jednu slovenskú rodinu, ktorej sa tu nepáči, chcú sa odsťahovať, vraj už je tu príliš veľa Slovákov.“

„Chodíme tu neďaleko na kúpalisko, je to lepšie ako v Hainburgu, tam už je príliš veľa Slovákov,“

Pre týchto ľudí nie je najdôležitejším faktorom bývania dostupnosť Bratislavy. Bývanie v Rakúsku nepovažujú len za finančne výhodné. Oveľa viac si cenia kultúrne výhody, ktoré pre nich život za hranicou predstavuje. Zvýšenie počtu Slovákov v očiach takýchto ľudí uberá lokalite na zaujímavosti a znižuje kultúrnosť prostredia.

Napriek existencii jazykovej a etnickej bariéry Slováci nevnímajú vo vzťahoch medzi skupinami žiadne napätie. Mnohí z nich majú pozitívne skúsenosti spájajúce sa či už s kúpou nehnuteľnosti, alebo s pomocou v prvých mesiacoch bývania v lokalite.

„Máme s miestnymi veľmi dobrú skúsenosť, ľudia čo nám predali dom sú veľmi milí, a ochotní, nemali problém s dodatočnými opravami, veľmi dobre s nami komunikovali, pomohli nám so všetkým čo sme potrebovali.“

Ako môžeme vidieť, v oblasti pôsobia rôzne faktory, niektoré z nich podporujú integráciu a niektoré izoláciu vo vzťahoch medzi skupinami. Vo všeobecnosti je možné povedať, že v tomto prostredí sa v porovnaní s inými satelitnými oblasťami nevytvárajú lepšie podmienky na existenciu sociálnych vzťahov medzi novo prichádzajúcimi obyvateľmi a skupinou domácich obyvateľov. Sú tu určité možnosti, napríklad výpomoc zo strany miestnej populácie, ako sme videli aj na príklade zo záhradou. Takéto kontakty sú však sporadické a málokedy vedú k ďalšiemu kontaktu, alebo vytvoreniu dlhodobého vzťahu. Charakteristika typická pre väčšinu satelitných oblastí platí aj v tomto prípade, skupiny obyvateľov oddeľuje odlišný spôsob života, vzťah k obci ako celku, záujem o dianie v obci a naviazanosť na mesto. Nezáujem je v tomto prípade prehlbovaný aj jazykovou a kultúrnou bariérou medzi skupinami.

Záver

Cieľom tejto práce bolo preskúmať rezidenčné suburbanizačné procesy, pri ktorých dochádza k rozrastaniu Bratislavy za hranicu národného štátu, teda suburbánnu migráciu, ktorá získava cezhraničný charakter.

Cezhraničný charakter rezidenčnej migrácie spôsobuje, že obyvatelia oscilujú medzi dvoma prostrediami, kde v jednom prípade sú súčasťou majoritného obyvateľstva, v druhom tvoria minoritnú skupinu. Táto nezvyčajná pozícia je dôsledkom silnej naviazanosti na mesto, ktorá spôsobuje, že aktívny čas obyvateľov sa odohráva v mestskom prostredí Bratislavy, kde majú postavenie domáceho obyvateľstva, ale časť dňa, ktorá sa u nich spája s domovom a rodinným životom sa odohráva vo vidieckom prostredí iného národného štátu, kde zastávajú pozíciu cudzincov.

V tomto prípade, tak ako aj v iných mestských satelitných oblastiach nedochádza k úplnému opusteniu mesta, v dôsledku toho ani k úplnému naviazaniu na dedinské prostredie, sa odráža na slabom záujme nových obyvateľov o vytváranie sociálnych väzieb v rámci miesta bydliska. Odlišnosti, ktoré sa spájajú s cezhraničným charakterom tejto migrácie však prispievajú k zlepšeniu možností vytvárať sociálne vzťahy a kontakty v prostredí bývania, ale len v rámci skupiny novo prichádzajúcich obyvateľov. V prípade medzi skupinových vzťahov sú integrujúce faktory veľmi slabo zastúpené a k prepojeniam dochádza len v malej miere.

Na cezhraničnej rezidenčnej migrácií teda môžeme sledovať, že ide o zmenu prostredia národného štátu spojenú s bývaním. Nedochádza tu však k úplnému oddeleniu sa od mesta v domovskej krajine. Od tohto cezhraničného a zároveň suburbánneho charakteru prostredia sa odvíja aj povaha sociálnych vzťahov novo prichádzajúcich obyvateľov v skúmanej obci rakúskeho pohraničia. Sú ovplyvnené pre suburbanizmus typickým udržovaním sociálnych vzťahov v rámci mesta a aktivít, ktoré sa v ňom odohrávajú. Čo však nie je typické je tlak, ktorý sa vytvára pri presunutí bývania zo známeho prostredia do iného štátneho systému, v ktorom orientáciu sťažuje aj jazyková a kultúrna bariéra. Odlišná je tiež možnosť identifikovať sa s inými prichádzajúcimi obyvateľmi na spoločnom etnickom základe.

O suburbanizačných procesoch vo všeobecnosti môžeme povedať, že z pohľadu sociálnych vzťahov v nich prevláda individualizmus zastúpený potrebou uzatvárať sa do vlastného domu a nezáujmom o širšie okolie, ktorý je v kontraste s dedinským prostredím, do ktorého zasahuje. V skúmanom prostredí rakúskej pohraničnej obce sa tento individualizmus za určitých podmienok premieňa do vytvárania silných sociálnych väzieb, ktoré však majú charakter uzatvoreného geta, neprepojeného s vonkajším prostredím.

V tejto práci som prostredníctvom jednotlivých príkladov zo života mojich respondentov poukázala na to, ako sa tendencie popísané v teoretickej časti práce odrážajú na jednotlivých životných situáciách nových obyvateľov tohto špecifického prostredia. Empirický materiál, získaný terénnym výskumom, ktorý som v práci analyzovala prináša oproti čisto štatistickým prácam posun k emic perspektíve, z ktorej priamo prehovárajú ľudia, ktorých sa táto problematika dotýka.

Využitie teoretických podkladov mi pomohlo pri porovnávaní špecifického prostredia cezhraničného suburbanizmu s predpokladmi, ktoré sa vzťahujú na tradičné suburbánne prostredie. Predpoklady vychádzajúce z teoretickej časti sa vzhľadom na odlišnosti daného prostredia nepotvrdili v plnej miere. Pri vzťahoch vo vnútri skupiny mestských obyvateľov nastal posun oproti teórii k silnejším vzťahom. Pri vzťahoch medzi skupinami k takémuto posunu nedošlo, izolácia bola predpokladaná.

Vo vzťahu k špecifickosti cezhraničnej suburbanizácie vidím možnosť praktického využitia tejto práce pre samosprávy, ktorým chýba tento druh materiálu, na základe ktorého by mohli reagovať na zmeny vyvolané suburbanizačnými procesmi. Výskumné výsledky tiež môžu byť aplikované vo vedách ako sociálna geografia, urbanistika, ale aj komunitné štúdiá, ktoré môžu prostredníctvom svojich disciplín aplikovať tieto poznatky do praxe pri vypracovávaní rozvojových projektov pre obce a vytváraní takého prístupu, ktorý by zabezpečil lepšiu komunikáciu medzi skupinami obyvateľstva.

Empirický materiál o konkrétnom fungovaní špecifickej cezhraničnej migrácie môže byť tiež použitý pri komparatívnom skúmaní bratislavskej cezhraničnej migrácie v oblastiach Rakúska a Maďarska.

Zoznam použitej literatúry

- ANTROP, Marc. 1994. Landscapes of the urban fringe. In *Acta Geographica Lovaniensia*, 1994, Vol. 34, pp. 501-513
- ANTROP, Marc. 2000. Changing patterns in the urbanized countryside of Western Europe. In *Landscape Ecology*, 2000, Vol. 15, pp. 257 -270
- BALADASSARE, Mark. 1992. Suburban Communities, In *Annual Review of Sociology*, 1992, Vol. 18, pp. 475-494
- BRUBAKER, Rogers, LOVEMAN, Mara, STAMATOV, Peter. 2004, Ethnicity as cognition, In *Theory and Society*, 2004, Vol. 33, p.31-64.
- DUNAY, Andres, PLATER-ZYBERK, Elizabeth, SPECK Jeff, 2000, *Suburban Nation: The Rise of Sprawl and the Decline of the American Dream*, New York : North Point Press, 283 s. ISBN 0-86547-606-3
- ERIKSEN, Tomas Hylland. 1993, *Ethnicity and Nationalism, Anthropological Perspectives*, 2nd. Edition, London, : Pluto Press, 2002, 192 p., ISBN 0-7453-1887-8
- ERIKSEN, Tomas Hylland., 2005, *Ethnicity and Nationalism. In: Nations and Nationalism (A Reader)*, New Jersey, Rutgers University Press, ISBN 0-8135-3626-X, p. 135-148
- ERIKSEN, Tomas Hylland. 2008. Etnicita. In *Sociální a kulturní antropologie : Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha : Portál s.r.o. ISBN 978-80-7367-465-6, p. 315-329
- FALŤAN, Ľubomír. 2003a. Obraz suseda a jeho kontexty pred rokom 1989. In *Mentálna hranica : Obraz suseda v slovensko-rakúskom pohraničí*. Bratislava : Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied, ISBN 80-85544-26-1, p. 38-46
- FALŤAN, Ľubomír. 2003b. Keď padla železná opona. In *Mentálna hranica : Obraz suseda v slovensko-rakúskom pohraničí*. Bratislava : Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied, ISBN 80-85544-26-1, p. 48-51

- FALŤAN, Ľubomír. 2009. Bratislava – problémy súčasného rozvoja (reflexia socio-priestorových súvislostí). In *Sociológia*. ISSN 1336-8613, 2009, Vol. 41, No. 4, pp. 329-353
- FAVA, Sylvia, Fleis. 1956. Suburbanism as a Way of Life, In *American Sociological Review*, 1956, Vol. 21, No 1. Pp 34- 37
- GAJDOŠ, Peter, MORAVANSKÁ, Katarína, FALŤAN, Ľubomír, 2009. *Špecifická sídelného vývoja na Slovensku, Typologická analýza sídiel*, Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2009, 176 s. ISBN 978-80-85544-62-6
- GAJDOŠ, Peter. 2009. Globalizačné súvislosti urbánneho vývoja a jeho sociálno-priestorové špecifiká. In *Sociológia*. ISSN 1336-8613 , 2009, Vol. 41, No.4, pp. 304 -328
- GALČANOVÁ, Lucie, VACKOVÁ, Barbora. 2008. Rezidenční suburbanizace v postkomunistické České republice, její kořeny, tradice a současnost, Případová studie brněnských suburbií, In: *Ivris Papers*, 2008, Vol 2. ISSN 1803-0343
- HARDI, Tamás. 2010. Výskyt suburbanizácie a jeho vplyv u nás a v zahraničí. In *Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratisavy*. Győr-Šamorín : Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menšín
- HOBSBAWM, Eric. 1992, Ethnicity and nationalism in Europe today. In *Anthropology Today*, 1992, Vol. 8, No. 1, p. 3 -8
- JAGODIČ, Devan. 2010. Cezhraničná rezidenčná mobilita v blízkosti vnútorných hraníc Európskej únie. In *Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratisavy*. Győr-Šamorín : Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menšín
- KAUFMAN, Alexander, WAGNER, Peter. 2005. EU regional policy and the stimulation of innovation: The role of the European Regional Development Fund in the objective 1 region Burgenland, In *European Planning Studies*, 2005, Vol. 13, No 4, , pp. 581-599
- KOK, Herman, KOVÁCS, Zoltán, 1999, *The Process of Suburbanization in the Agglomeration of Budapest*, In *Housing and the Built Environment*, 1999, Vol. 14, No 2.pp. 119 -141

KOLLÁR, Daniel. 2003, Precepcia slovensko-rakúskej hranice a suseda v sociálno-geografickom výskume. In *Mentálna Hranica, Obraz suseda v slovensko-rakúskom pohraničí*, Bratislava : Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied, ISBN 80-85544-26-1, p. 11-22

LUKÁČOVÁ (SEDLÁKOVÁ), A., 2007, Prímestská zóna – aréna vzniku nových foriem života spoločnosti. Česká geografie v evropském prostoru, XXI. Sjezd České geografické společnosti, České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra geografie, s. 712 – 719, ISBN 978-80-7040-986-2.

MARTIN, Walter. 1956. The Structuring of Social Relationships Engendered by Suburban Residence, In *Sociological Review*, 1956, Vol. 21, No. 4, pp 446-456

MARTIN, Walter. 1957. Ecological Change in Satellite Rural Areas, In *American Sociological Review*, 1957, Vol. 22, No. 2, pp 173- 183

OUŘEDNÍČEK, Martin. 2002. Suburbanizace v kontextu urbanizačního procesu, In . *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*, Praha : Ústav pro ekopolitiku, 191 s. , ISBN 80-901914-9-5

PERLÍN, Radim. 2001. Nízkopodlažní výstavba v územních plánech obcí v zázemí Prahy. In: *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*, Ústav pro ekopolitiku, Praha, s. 141-156.

PRYOR, Robin. 1968. Defining the Rural-urban Fringe. In: *Social Forces*, 1968, Vol. 47, No. 2, pp. 202-215

SLAVÍK, Vladimír, KRUTA, Tomáš. 2007, Rezidenčná suburbanizácia v zázemí Bratislavy – nový trend v migrácií obyvateľstva, In *Forum Statisticum Slovacum*, 2007. ISSN 1336-7420. Vol. 3, No. 3, s. 201-207

SÝKORA, Luděk. (ed.). 2002. *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*, Praha : Ústav pro ekopolitiku, 191 s. , ISBN 80-901914-9-5

SÝKORA, Luděk. 2003. Suburbanizace a její společenské důsledky. In *Sociologický časopis*. ISSN 0038-0288, 2003, Vol 39, No 2, pp. 217-233

ŠŤASTNÝ, Zdenek. 2003, Vývoj a dynamika mentálnej hranice od roku 1989 – pohľad obyvateľov slovenských obcí. In *Mentálna Hranica, Obraz suseda v slovensko-rakúskom*

pohraničí, Bratislava : Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied, ISBN 80-85544-26-1, p. 48-51

URSIC, Matjaz. 2004. Integration of the Slovenian Urban System: From dispersed suburbanization to sustainable metropolitan region? Adequate and affordable housing for all. International conference, Toronto, June 2004

WHITNEY, Vincent, Heath, 1948. Rural-Urban people, In *The American Journal of Sociology*, 1948, Vol. 54, No. 1, pp 48-54

ZUBRICKÝ, Gabriel. 2010. Suburbanizácia Bratislavy. In *Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy*. Győr-Šamorín : Stredisko regionálnych výskumov Maďarskej akadémie vied, Západomaďarský vedecký inštitút, Fórum inštitút pre výskum menších

Použité webové stránky:

Internetová stránka obce Kittsee. [online] [cit.2010.10.04] www.kittsee.at

Internetová stránka rakúskeho štatistického úradu. [online] [cit.2010.15.04] www.statistik.at

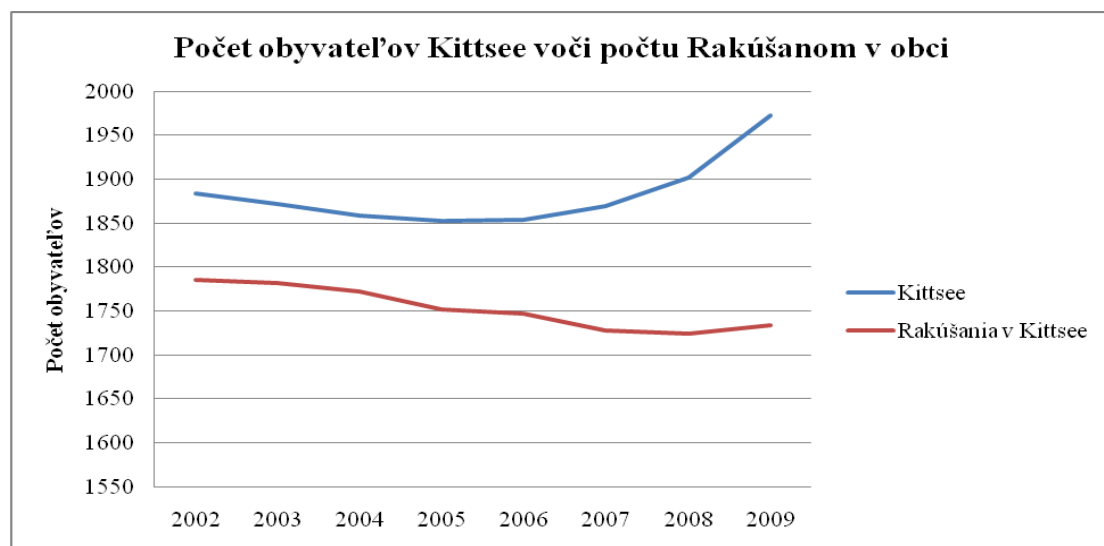
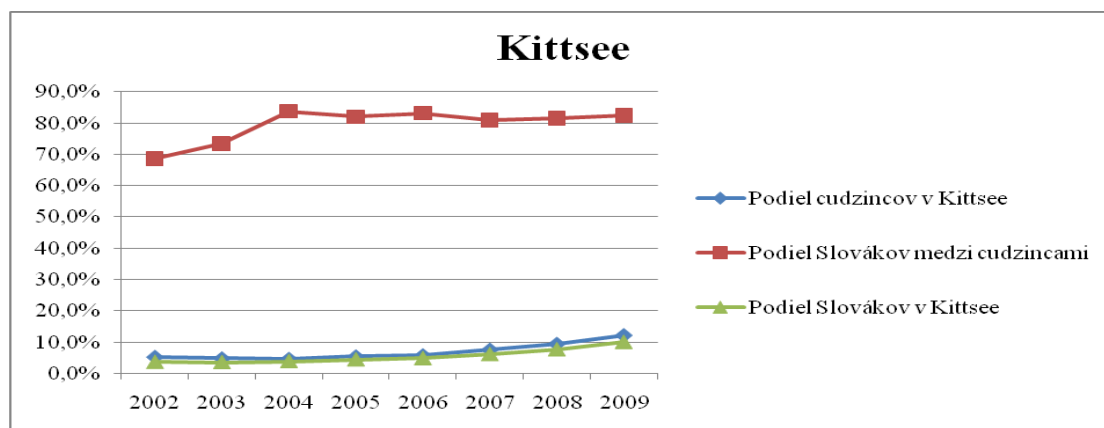
Webový portál venovaný suburbanizácií. [online] [cit.2010.04.04] www.suburbanizace.cz

Príloha:

Počet Slovákov v obci Kittsee:

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kittsee	1884	1872	1858	1852	1854	1869	1902	1973
Rakúšania	1785	1782	1772	1752	1747	1728	1724	1734
Cudzinci	99	90	86	100	107	141	178	239
Slováci	68	66	72	82	89	114	145	197

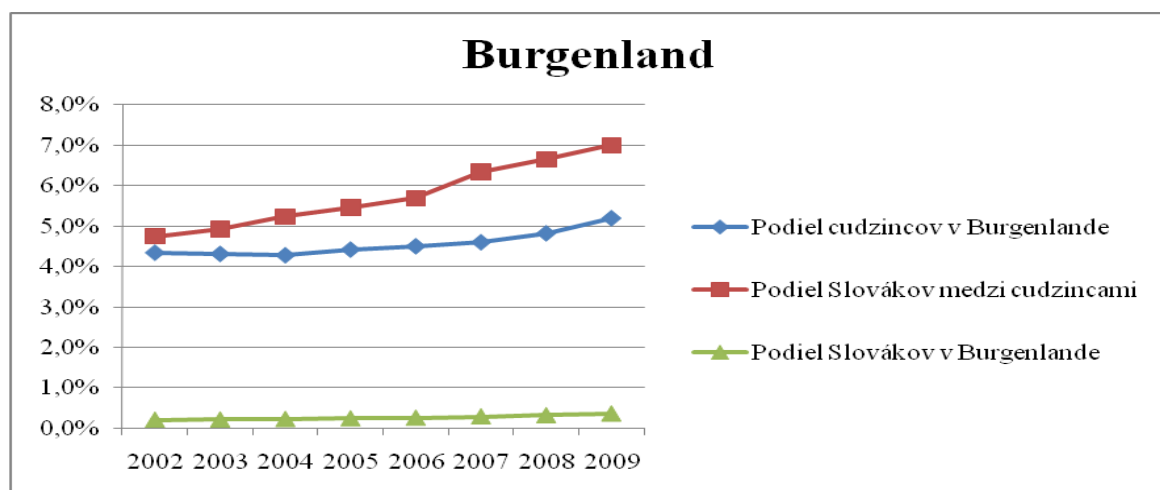
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Podiel cudzincov v Kittsee	5,3%	4,8%	4,6%	5,4%	5,8%	7,5%	9,4%	12,1%
Podiel Slovákov medzi cudzincami	68,7%	73,3%	83,7%	82,0%	83,2%	80,9%	81,5%	82,4%
Podiel Slovákov v Kittsee	3,6%	3,5%	3,9%	4,4%	4,8%	6,1%	7,6%	10,0%

Počet Slovákov v kraji Burgenland:

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Burgenland	276 673	276 542	276 792	278 032	279 127	280 062	281 185	283 118
Rakúšania	264 652	264 612	264 941	265 739	266 559	267 177	267 634	268 426
cudzinci	12 021	11 930	11 851	12 293	12 568	12 885	13 551	14 692
Slováci	571	588	620	671	715	817	901	1 028

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Podiel cudzincov v Burgenlande	4,3%	4,3%	4,3%	4,4%	4,5%	4,6%	4,8%	5,2%
Podiel Slovákov medzi cudzincami	4,8%	4,9%	5,2%	5,5%	5,7%	6,3%	6,6%	7,0%
Podiel Slovákov v Burgenlande	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,3%	0,3%	0,3%	0,4%

Počet Slovákov v obciach rakúskeho pohraničia:

Obec	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hainburg a.d.Donau	212	216	234	275	290	301	318	449
Kittsee	68	66	72	82	89	114	145	197
Schwechat	74	78	78	90	105	119	131	129
Wolfsthal	27	28	29	30	28	43	43	75
Marchegg	34	34	38	45	61	64	62	75
Neusiedl am See	48	50	46	48	55	56	57	67
Parndorf	34	35	37	40	40	47	51	58
Berg	22	21	21	22	29	29	39	44
Pama	19	18	18	18	18	21	32	41

